

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

a

Vysoká škola ekonomická v Praze
Fakulta managementu v Jindřichově Hradci

Bakalářská práce

Používání trestů a odměn ve výchově dětí

Vypracoval: Martina Nedbalová
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma

Používání trestů a odměn ve výchově dětí

jsem zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, dne:

.....

Podpis

Anotace

Hlavním předmětem zájmu této práce jsou formy odměn a trestů a jejich nejčastější využití při výchově dětí jejich rodiči. Teoretická část bakalářské práce je zaměřena na uvedení nejdůležitějších odborných poznatků a vymezení pojmů, které se k dané problematice vztahují. Věnuje se souvislostem výchovy a výchovných koncepcí, stejně jako výchovným stylům v rodině. Rovněž jsou zde popsána různá pojetí odměn a trestů. Praktická část práce je postavena na dotazníkovém šetření. Prostřednictvím výzkumných otázek bylo zjišťováno, jaké odměny a tresty se ve společnosti vyskytují, s jakou četností a jak děti tyto odměny a tresty vnímají. Zjištěné výsledky jsou uvedeny v tabulkách a grafech, konfrontovány s literaturou a okomentovány.

Klíčová slova

Výchova dítěte, výchovný styl, odměna, trest, osobnostní vývoj.

Annotation

The main subject of this work are forms of rewards and punishments, and their most common use in the upbringing of children by their parents. The theoretical part of this bachelor work is focused on quoting important expertise and definitions that relate to the issue. It deals with the links between upbringing and pedagogical concepts as well as educational styles in the family. Also are described different concepts of rewards and punishments. Practical part is based on a survey. Through the research questions was investigated, which rewards and punishments occur in the society, with what frequency, and how the children perceive these rewards and punishments. The results are presented in tables and graphs, confronted with literature and commented.

Key words

Upbringing the child, educational style, reward, punishment, personal development

Poděkování

Velmi děkuji vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Olze Vaněčkové za její cenné rady a odbornou pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 Teoretická část- Výchova a výchovná funkce rodiny	9
1.1 Rodina	9
1.2 Funkce rodiny.....	10
1.3 Výchova v rodině	12
1.4 Výchovné styly.....	13
1.5 Výchovné prostředky - odměna a trest.....	16
1.5.1 Odměna	18
1.5.2 Druhy a užití odměn.....	19
1.5.3 Trest	20
1.5.4 Charakteristika tělesných trestů	21
1.5.5 Funkce trestů.....	22
1.6 Důležitost rodinné výchovy	25
2 Praktická část- Realizované výzkumné šetření	28
2.1 Výzkumný problém.....	28
2.2 Cíl šetření - analýza odměňování a trestání v rodině	28
2.2.1 Metoda a technika sběru dat	29
2.2.2 Tvorba dotazníku	29
2.3 Dotazníkové šetření - analýza a interpretace.....	32
2.3.1 Zkušenosti dětí s tresty.....	33
2.3.2 Tresty dle zkušeností dětí.....	40
ZÁVĚR	57
Informační zdroje:.....	57
Seznam grafů a tabulek.....	57
Přílohy.....	61

ÚVOD

V této bakalářské práci se budu věnovat problematice používání tělesných trestů a odměn při výchově dětí. Výstupem této práce budou zjištění, jakým způsobem přistupují rodiče k výchově svých dětí, jaké tresty a odměny volí. K získání podkladů bude využita metoda kvalitativního výzkumu. Získané poznatky budou konfrontovány s odbornou literaturou. Cílem je upozornit na chyby v přístupu rodičů s ohledem na ovlivňování osobnosti dítěte. Používání tělesných trestů ve výchově je velmi aktuálním tématem naší společnosti. Uvedenou problematiku považuji za velmi závažnou a chci se jí proto podrobněji věnovat.

Využívání odměn a trestů jako výchovných prostředků považuji za téma, které bude aktuální vždy. Toto téma bude vždy diskutované a názory na něj byly, jsou a budou často odlišné. Oblast výchovy dětí jsem zvolila také z osobních důvodů. Jedním z motivů pro zpracování tohoto tématu je má role matky. Mou snahou vždy bylo vychovat syna tak, aby věděl, co je a není správné, jaké hodnoty jsou pro slušného člověka důležité. Děti by podle mého názoru měly znát tradiční hodnoty a v tomto směru se na něho snažím působit. Člověk často přemýšlí, zda je způsob, kterým své dítě vychovává, tím nejlepším možným. Mám děti velmi ráda, mým snem je pracovat s dětmi v mateřské školce nebo v družině, rozhodla jsem se proto zmapovat současný přístup k výchově v naší společnosti.

Víme, že používání tělesných trestů je v dnešní době přísně zakázáno. Práva a individualita dítěte se ve výchovně vzdělávacím procesu stávají předmětem sporu také mezi učiteli i mezi rodiči. Někteří např. tvrdí, že přílišné preferování osobnosti má negativní vliv na respektování učitelské autority. Žáci zkouší, kam až mohou zajít, často jsou obtížně zvladatelní. Pedagogům se často nedostává nástrojů, kterými je mohou usměrnit. Mnozí rodiče jsou pak přesvědčeni o tom, že škola má dítě nejen vzdělat, ale také vychovat. Současně jsou připraveni ihned zasáhnout, pokud se jejich potomkovi děje „nějaké bezpráví“. Pokud učitel dítě plácne nebo mu zadá práci navíc, jsou pobouřeni, protože škola zachází příliš daleko. Rozhodla jsem se proniknout do této problematiky hlouběji a pokusit se zmapovat přístup odborníků, rodičů i učitelů. Současně bych ráda formou anonymního dotazníku zjistila reálný stav z odpovědí dětí.

1 Teoretická část – Výchova a výchovná funkce rodiny

Výchovou (nebo též edukací) můžeme rozumět cílevědomou, plánovitou a všestrannou činnost, která směřuje k přípravě člověka pro jeho společenské úkoly a osobní život. Je to celoživotní působení na procesy lidského učení a socializaci s cílem přeměny člověka po všech stránkách. Tedy jak po stránce tělesné tak i duševní. Výchova je zprostředkování znalostí, dovedností a postojů (kompetencí), které jsou přítomny v dané společnosti a které se pokládaly a pokládají za důležité, dalším generacím. Různé koncepty výchovy byly v průběhu času ovlivněny sociokulturními podmínkami a odlišnými koncepty chápání člověka. (Čačka, 2000)

U většiny lidí má největší vliv na jejich vývoj rodina. Její působení zpravidla zasahuje dětství a dospívání, dvě nejtavnější období života. Rodina je považována za primární socializační skupinu, která hraje v životě každého člověka velmi důležitou roli. Rodina tvoří systém základního emocionálního zázemí. Jak dítě tak dospělý nachází v rodině zázemí, které slouží jako oáza uprostřed každodenních činností. V následujícím textu se budu věnovat funkci rodiny, rodičovským výchovným stylům a také výchovným prostředkům, které jsou v tomto prostředí využívány.

1.1 Rodina

Rodinu můžeme vnímat jako otevřenou skupinu patřící do mikroprostředí, která zásadním způsobem ovlivňuje a formuje vývoj dítěte. Na rodinu působí nejrůznější vlivy, např. sociální, politické, ekonomické a kulturní. Vlivy vnějšího prostředí jsou filtrovány rodiči a následně jsou předkládány dítěti. Rodinu nemůžeme chápat jako ničím neovlivňovanou samostatnou jednotku. Je součástí širšího společenského systému, ke kterému patří kamarádi, příbuzní, sousedé a ostatní lidé, kteří jsou s rodinou v kontaktu. (Čáp, 1993)

Základní charakteristiky rodinného systému vyjádřili autoři Kantor a Lehr (1975), kteří dospěli k těmto tvrzením:

- **Rodinný systém je organizačně složitý** – rodina je tvořena vzájemně propojenými vztahy. Její složky nejsou neměnné, fixní, ani chaotické. Vztahy mezi členy rodiny jsou cirkulární, vzájemně se ovlivňují.
- **Rodinný systém je otevřený** – to znamená, že je schopný změny, reprodukce nebo kontinuity.
- **Rodinný systém je adaptabilní** – má schopnost vyvíjet se a měnit, což je podmíněno podněty z vnitřního i vnějšího prostředí.
- **Rodinný systém je systém průběžné informační výměny** – základním principem, na kterém funguje, je transmise informací. (Vágnerová, 2000)

1.2 Funkce rodiny

Ve vztahu k dítěti plní rodina několik základních funkcí. Funkce rodiny se vztahují jak k jejím členům, tak i ke společnosti. Můžeme rozlišovat např. funkci biologickou, ekonomickou, rekreační, socializační, psychohygienickou, ochrannou, emocionální a výchovnou. Všechny tyto funkce se navzájem doplňují, prolínají a společně pak tvoří jeden celek. Všechny jsou pak v každodenním běžném životě velmi důležité. (Višňovský, Kačáni, 2001). Podle Stanislava Střelce můžeme funkce rodiny rozdělit na funkci ekonomicko-zabezpečovací, biologicko-reprodukční, výchovnou a také funkci pro odpočinek a obnovu tělesných i psychických sil. (Střelec 1998)

Funkce rodiny:

- **Ekonomicko-zabezpečovací funkce** – její náplní je materiální zabezpečení členů rodiny. Její podstata spočívá v zařazení rodinných příslušníků do pracovního procesu, v jejich schopnosti postarat se o sebe a svou rodinu. Patří sem finanční zajištění a soběstačnost. Tato funkce se týká nejen existence rodiny, ale souvisí také s ekonomickou situací celé společnosti.
- **Biologicko-reprodukční funkce** – tato funkce zabezpečuje růst populace a je úzce spojena se sexuálním a rodičovským instinktem. Souvisí s plozením dětí, tedy s pokračování rodinné linie. Dříve se u potomků velmi často předpokládalo, že budou pokračovat také v profesní cestě svých rodičů. Dnešní doba v tomto již není podle mého názoru tolik důsledná. Na tuto funkci mají velký vliv

celospolečenské podmínky. Pokud nefunguje příznivá sociální politika státu, odráží se na poklesu porodnosti

- **Odpočinek a regenerace duševních a tělesných sil** – také tato funkce se neustále mění a vyvíjí. Její význam v posledních letech získává na důležitosti. Souvisí s měnící se hodnotovou orientací, volnočasovými aktivitami, novou technikou atd. V dnešní době je preferován zdravý životní styl, důležitá je častá tělesná aktivita, zdravá strava, pravidelný pitný režim, dostatek relaxace a čerpání nové energie.
- **Funkce výchovná.** (Střelec, 1998)

Tato práce je zaměřena na výchovu v rodině, budu se tedy podrobněji věnovat funkci výchovné, která je zmíněna v publikacích obou výše uvedených autorů. Podle Střelce (1998) má hlavní odpovědnost za výchovu dítěte jeho rodina. Tato odpovědnost je také stanovena legislativou. Vychází z historie a tradic. Autoři Višňovský a Kačáni (2001) tvrdí, že výchovná funkce je zcela nezastupitelná, nenahraditelná a rozhodující. Rozhodujícím způsobem ovlivňuje kvalitu osobnosti vychovávaného jedince.

Rodina dítěti poskytuje modely sloužící k nápodobě a identifikaci. Základním modelem je sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. K úkolům rodiny patří začlenění jedince do určitého způsobu života a předávání sociálních požadavků a norem dítěti. Odměny a tresty jsou pak prostředkem k podporování přijetí těchto požadavků a norem. Tento proces slouží k výchově dítěte a jeho socializaci v rodině. Výchovné působení v rodině má dlouhodobý charakter, ovlivňuje pozitivně nebo negativně vývoj dítěte a promítá se do jeho dospělého života. (Čáp, 1993)

Zcela výsadní postavení rodiny v rámci výchovného působení na dítě se vyznačuje následujícími charakteristikami:

- rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli a všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče
- čas, který věnují rodiče výchově svých dětí, není hodnota, která bude kladně působit sama o sobě, působení této hodnoty závisí od mnohých činitelů kulturní, morální a pedagogické povahy

- rodiče nejsou odpovědni jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec
- nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí
- dobrou výchovu ve volném čase tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v první řadě odpovědnost rodina
- nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí, zejména institucí pro výchovu ve volném čase, zpravidla důležitější než výchova přímá, nepřímo vychovávat znamená vytvořit dětem příznivé podmínky, tj. takové, ve kterých získané zkušenosti umožní utváření vlastností mravného, pilného a schopného člověka (Střelec, 1998)

Je zcela zřejmé, že postavení rodiny je velmi důležité a nezastupitelné. Zásadním způsobem usměrňuje vývoj jedince a určuje tak jeho budoucí život.

Rodina může svým členům přinášet pocit velkého štěstí, ale i pocit bezbřehého zoufalství. Pro mnohé děti i dospělé platí, že nejlepší fyzická, mentální, společenská, morální i emocionální podpora přichází z rodiny. (Vaničková, 2003)

1.3 Výchova v rodině

Rodina má ve výchovném procesu velmi významnou a zcela nezastupitelnou roli. Výchova je „záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod“. (Čáp, 1993)

Rodinná výchova jako specifický druh výchovy má několik charakteristických rysů, které Matějček (1992) vnímá jako principy. Řadí mezi ně:

- vzájemné uspokojování psychických potřeb dětí a jejich rodičů
- hloubka a trvalost citových vztahů
- společná budoucnost
- společenství času, prostoru a prožitků
- výchovná interakce

- soužití a sdílení (Matějček, 1992)

Čáp a Mareš (2001) se zabývali základními determinantami způsobu výchovy, mezi které podle nich patří:

- vlastnosti a osobní zkušenosti vychovávajícího
- vlastnosti a osobní zkušenosti vychovávaného
- vzájemné vztahy a interakce rodiče s dítětem
- okolní prostředí

1.4 Výchovné styly

Mezi nejznámější dělení výchovných stylů patří klasifikace K. Z. Lewina, amerického psychologa německého původu. Ten je považován za průkopníka, někdy i zakladatele sociální psychologie. Jeho klasifikace zahrnuje záměrné i spontánní formy rodičovského chování, které působí na dítě a ovlivňují tak jeho vývoj. Dělí výchovné způsoby na autoritativní, liberální a demokratický. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Autoritativní nebo také autokratický či dominantní **výchovný styl** se vyznačuje bezpodmínečnou poslušností požadovanou po dítěti. Dítě se má vždy podřídit rodičovské autoritě, uposlechnout všechny udělené příkazy a zákazy a nediskutovat o nich. Tento způsob výchovy zastávají rodiče, kteří často rozkazují, trestají či hrozí. V přístupu rodičů se projevuje malé množství porozumění a respektu vůči přáním a potřebám dítěte. Vychovávanému neposkytují prostor k samostatnosti a vlastní iniciativě. Důležité jsou jejich potřeby, cíle a názory – na ostatní neberou velké ohledy. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Dalším výchovným stylem dle Lewina je **liberální výchovný styl**. Jeho základní charakteristikou je ponechání dítěti maximální volnosti, neomezování jeho aktivit a spontánního projevu. Výchovné řízení je slabé. Je pro něj charakteristické minimální množství požadavků. Pokud už jsou takové požadavky kladeny, nejsou vychovatelem kontrolovány a nevyžaduje se jejich plnění. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Třetí formou je **demokratický výchovný styl** (nebo také integrační způsob výchovy). Demokratický výchovný styl je charakterizován respektováním druhých osob i jejich

individuálních zvláštností. Tento typ výchovy je pružný. Vyznačuje se používáním menšího množství příkazů a podporou iniciativy dítěte. Vychovatel působí na jedince zejména svým příkladem, méně pak zákazy a tresty. Výchovné prostředky jako napomenutí, trest či příkaz se nevyskytují tak často jako u autoritativního výchovného stylu. Existuje prostor pro diskusi o možných aktivitách a cílech. Vychovatel chápe dítě jako samostatnou lidskou bytost, která má práva na to být respektována, a která může svobodně rozhodnout o záležitostech týkajících se její osoby. Nutné je přihlídnutí k věku a případným důsledkům chování. Snahou je vedení dítěte k samostatnosti a zodpovědnosti vůči svému okolí. Mezi prostředky tohoto výchovného stylu patří především vysvětlení, je využívána forma společného rozhovoru. Trest je brán jako poslední možnost. Rodiče zastávají spíše roli spolupracujících partnerů nebo starších a zkušenějších přátel. Ponechávají dítěti přiměřenou svobodu a současně stanovují hranice, které je třeba dodržovat. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Ze zmíněných stylů výchovy má na vývoj jedince nejpříznivější vliv výchova demokratická. Vyznačuje se lepšími pracovními výsledky, lepším chováním, kázní. Podporuje práci v kolektivu a také schopnost spolupracovat s ostatními. Rozvíjí iniciativu a samostatnost dítěte. Na pozadí demokratické formy výchovy se utváří pozitivní emoční vztah mezi vychovávaným a vychovávajícím, ale i mezi dětmi navzájem. To vše přispívá k menší opozici vůči vychovateli a kladnému rozvíjení skupinových vztahů. Naproti tomu autokratický styl výchovy tyto schopnosti nepodporuje. Tento styl má nepříznivý vliv na utváření vztahu a komunikaci mezi dítětem a rodičem. Nepřiměřené požadavky mohou vyvolat odpor dítěte a někdy také jeho agresivitu. Průvodním jevem tohoto způsobu je negativní vliv na emoční klima, dochází k napětí až frustraci jedince. Také liberální výchovný styl má mnoho nepříznivých účinků. Patří mezi ně nízké nároky na dítě a nedostatečná kontrola. Tyto skutečnosti vedou u dítěte k pocitu, že o něj není zájem. To má nepříznivý vliv na jeho sebehodnocení, svědomitost a vytrvalost. (Čáp, 1996)

Řada autorů se věnovala způsobům výchovy, které můžeme označit jako nevhodné. Mezi tyto výchovné styly patří:

- **Výchova rozmazlující** – tento způsob výchovy je charakteristický bezmeznou láskou rodičů, kteří dítěti plní každé přání a přitom na něj nekladou téměř žádné nároky. Rodiče na dítěti citově velmi lpí, zbožňují ho a snaží se mu odstranit

z cesty všechny překážky. Tím však dítě ztrácí pocit jistoty a sebedůvěry. Průvodním negativním vlivem je oslabení rodičovské autority.

- **Výchova nedůsledná** – zde se rodič (rodiče) pohybuje (pohybují) mezi krajní přísností a krajní benevolencí. Často je krajní povolností kompenzován pocit viny z předešlé nadměrné přísnosti. Nedůslednost může však také vyplývat z odlišného přístupu obou rodičů (příkladem může být zatajování všech přestupků dítěte matkou před přísným otcem).
- **Výchova zanedbávající** – nebo také týrající, deprivující nebo zneužívající dítě. Jedná se o výchovu, která ohrožuje vývoj dítěte. Zanedbávání může mít různý rozsah i zcela odlišnou formu, může se jednat o zanedbávání celkové či výběrové. Nejčastěji se objevuje v rodinách s nízkou sociokulturní a ekonomickou úrovní, u přistěhovalců nebo negramotných osob. Děti vyrůstající v takovém prostředí jsou odkázány samy na sebe, zvyklé na spoustu volného času, práci a povinnosti pokládají za nutné zlo, nevytváří se u nich vědomí povinnosti.
- **Výchova perfekcionalistická** – pokud mají rodiče na své dítě přehnané nároky a požadavky vzhledem s ohledem na jeho věk a schopnosti, hovoří Langmeier a Krejčířová (2006) o výchově perfekcionalistické. Matějček (1992) v tomto případě hovoří o výchově s přepjatou snahou o dokonalost dítěte. Tato výchova velmi často pramení z touhy, aby dítě dosáhlo toho, po čem rodiče touží nebo toužili ve svém dětství.
- **Výchova nadměrně ochraňující** (nebo také nadměrně starostlivá a hyperprotektivní) – při tomto způsobu výchovy rodiče své dítě chrání před každým rizikem a tím mu brání v postupném získávání dovedností, které jsou pro samostatné zvládnání těchto situací nezbytné. Rodiče tedy svého potomka příliš ochraňují a brání mu v činnostech, které považují za nebezpečné. Dochází tím k omezování aktivit dítěte, je snižována jeho iniciativa, což může vést až k frustraci.
- **Výchova zavrhuující** – zavrhuující postoj k dítěti může mít několik příčin. Dítě nespĺňuje očekávání rodičů, svou existencí jim připomíná nějaký nezdar, zklamání atd. Rodiče zde potomkovi dávají najevo nesouhlas a odmítání, a to přímou či nepřímou formou. Svě jednání zdůvodňují nutností kázně a poslušnosti. Dochází k vědomému (i nevědomělému) trestání, utlačování a omezování dítěte,

kteří se brání vzdorem, protestem nebo rezignací a pasivitou. (Matějček, 1992 a Langmeier, Krejčířová 2006)

1.5 Výchovné prostředky – odměna a trest

Výchovné prostředky používané ve všech rodinách, školách a výchovných institucích můžeme dělit na odměny a tresty. Tyto prostředky mají ve výchově jedince velmi důležité postavení, a proto je na místě věnovat jim značnou pozornost. Nejdříve uvádím definice zabývající se vymezením tohoto pojmu. Dále se věnuji účinnosti jednotlivých typů výchovných prostředků a jejich aplikaci. Část této kapitoly se zabývá klasifikací výchovných prostředků.

Porozumět výchově znamená chápat vztah mezi vychovatelem a dítětem. Tento vztah není vztahem jednostranným. Nejde o vztah jednoho, který radí a druhého, který rady přijímá. Ve skutečnosti je výchovný vztah vztahem oboustranným, vzájemným. Dítě je svým prostředím ovlivňováno a formováno a současně samo do svého prostředí aktivně zasahuje. Dítě své prostředí svým způsobem ovlivňuje, utváří a přetváří. Výchovné prostředky jsou podněty z prostředí, kterými vychovatel záměrně ovlivňuje vychovávaného podle svých vlastních představ. Tyto představy se většinou týkají změn v chování dítěte, které by se měly uskutečnit a v nějaké přijatelné formě se ustálit. Odměny a tresty jsou nejběžnější výchovné prostředky, které slouží k regulaci chování a jednání. (Matějček, 1994)

Obecně platí, že používání odměn má daleko příznivější účinky na výchovu než uplatňování trestů. Např. podle Čápa (1993) je nadměrné užívání trestů, zejména ponižujících, spojeno s narušením mezilidských vztahů, což platí i o rodině a rodinných vztazích. Aplikace nadměrného množství trestů je tedy ve výchově škodlivá, často neúčinná a může vést k protichůdným následkům, než které trestající zamýšlel. Výchova je realizována prostřednictvím odměn i trestů. Určitě je důležité propojení různých výchovných prostředků. Propojení slovního a mimoslovního působení. Je zřejmé, že vychovatelovo chování, jeho verbální projev i řeč těla by měly být v souladu. Pro dítě by tak měl být postoj rodiče k dané situaci zcela jasný a srozumitelný. Pokud se dítě něčím proviní a rodič mu to vytýká, neměl by se například přitom zároveň smát, protože

mu situace přijde komická. Takové jednání dítě může zmást a nemá tedy patřičnou odezvu. (Čáp, 1993)

Tříděním výchovných prostředků se zabývala a zabývá řada autorů. Jejich základní dělení je na odměny a tresty. Níže uvádím jednu z podrobnějších klasifikací. V publikaci Psychologie pro učitele jsou výchovné prostředky rozděleny následovně:

1. Odměny

- a) hmotné odměny – např. peníze, věcný dar,
- b) odměny vyjadřující kladný emoční vztah a kladné hodnocení – např. úsměv, pochvala,
- c) odměny umožňující oblíbenou činnost či zážitek – např. společný výlet, návštěva kina, ZOO apod.

2. Tresty

- a) fyzické tresty – např. pohlavek, výprask,
- b) tresty psychického charakteru, projevy negativních emocí a záporného emočního vztahu jako je např. křik, vyhrožování, ignorování dítěte apod.,
- c) tresty zakazující oblíbenou aktivitu či příkazující neoblíbenou činnost – např. zákaz sledování televize či hraní počítačových her, pomáhání s domácími pracemi. (Čáp, Mareš, 2001)

Jednotlivé formy trestů nebo odměn se většinou kombinují a vzájemně doplňují. Dítě, které dostane za dobrý výkon čokoládu, je zároveň za svůj výkon i pochváleno. V opačném případě, tedy když se něčím proviní, může na něj rodič křičet a zároveň mu zakázat jít ven za kamarády atd. Většinou se tedy nejedná o užití pouze jedné formy trestu či odměny. (Čáp, Mareš 2001)

Matějček (1994) rozděluje výchovné prostředky do tří skupin. Toto členění vychází z toho, na co rodič při využívání daného trestu či odměny působí. První, nejnižší skupina (vrstva) je nazývána jako fyziologická či tělesná. Je tvořena výchovnými prostředky, které dítě pociťuje jako tělesnou příjemnost nebo nepříjemnost. Příkladem odměny může být v tomto směru čokoláda a příkladem trestu pohlavek. Do druhé skupiny (vyšší vrstvy) nazývané psychologická nebo duševní, řadí Matějček uznání a pochvalu na straně jedné

a na straně druhé odepření přízně. Třetí skupinou je vrstva duchovní. Do této skupiny patří láska, porozumění či soucit. Tato poslední vrstva přesahuje obě vrstvy předchozí a ve výchově je nejučinnější.

1.5.1 Odměna

Odměnu můžeme definovat jako záměrně navozený následek toho, že dítě dobře splnilo uložené požadavky nebo něco dobře vykonalo. Odměna je nástrojem pozitivní výchovy. Pokud dítě za něco odměňujeme, vyvoláváme v něm příjemné pocity. Dítě se proto v budoucnu snaží opakovat chování, které je hodné odměny. Prvním důvodem je to, že si uvědomuje, že jím zvolený způsob jednání je dobrý a správný (mluvíme o informační funkci odměny). Druhým důvodem je snaha získat odměnu opětovně. Smyslem odměny je motivovat dítě něco dělat nebo nedělat (hovoříme o funkci motivační). Cílem odměny pak je, aby dítě pochopilo, které chování je společensky přijatelné a které nikoliv. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003)

Humanistická psychologie, reprezentovaná např. Maslowem či Rogersem, preferuje ve výchově častější užití odměn než trestů. Za nejlepší odměnu je považována odměna morální. Odměna materiální není považována za tolik důležitou. Důležité myšlenky humanistické psychologie shrnují v článku Odměny a tresty ve výchovném prostředí rodiny autoři Střelec a Bakošová (1997).

Mezi tyto teze patří:

- orientace na rozvoj pozitivních individuálních osobnostních rysů dítěte
- upřednostňování pozitivního výchovného působení před sankčním
- aplikace mírnějších variant metod trestání, které nezasahují dětskou spontánnost, aktivitu a tvořivost
- hledání alternativních způsobů pro stabilnější mravní zakotvení norem dětského chování a jednání (Střelec, Bakošová 1997)

Ve výchově bychom tedy měli více využívat kladné prostředky. I s odměnami je však třeba nakládat rozvážně, aby byl zachován jejich motivační efekt. Pokud se odměna stává samozřejmostí, její účinek se výrazně snižuje.

1.5.2 Druhy a užití odměn

S volbou způsobu výchovy souvisí také volba odměn. Vychovatel může využít odměnu materiální, sociální nebo činnostní. Materiální odměna je nejčastěji představována koupí hračky, knížky nebo jiného drobného dárku, patří sem koupení zmrzliny, cukrovinek, apod. Rodiče zde oceňují chování svého dítěte splněním jeho hmotného přání (potřeby). U materiální odměny formou hračky rodiče dětem často kupují hračky, které se líbí jim samotným, aniž by brali v potaz vyspělost dítěte. Pokud se však při nákupu nové hračky rozhodují zodpovědně a uvážlivě, mohou tímto způsobem pozitivně působit na rozvoj schopností a dovedností svého potomka. (Matějček, 1992 a 1994)

Dalším druhem odměny je sociální odměna. Výhodou této odměny je její dostupnost a snadná opakovatelnost. Lze ji využít okamžitě, vzájemně posiluje citové vztahy mezi vychovatelem a vychovávaným. Úsměv a pohlazení je přirozenou součástí našeho života, taková odměna tedy nepůsobí uměle. Důležitým prvkem této odměny je také uznání, pohled do očí, mimika, gesta a fyzický kontakt. Fyzický kontakt je velmi důležitý pro upevnění citového vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným (rodičem a dítětem). U dospívajících jedinců však může být fyzický kontakt vnímán negativně. Mohou ho považovat osobního životního prostoru a překročení hranic jejich autonomie. Možným zápořem může také být to, že menší děti neocení pohlazení nebo úsměv v plném rozsahu a někdy se mohou cítit sociální odměnou odbyty. (Matějček, 1992 a 1994)

Třetím uváděným typem odměn jsou odměny činnostního charakteru. Jedná se např. o návštěvu kina, divadla, koncertu, sportovního utkání. Dochází zde k utužování vztahů mezi členy rodiny a současně se zvyšuje kulturní úroveň rodiny. Rodiče také mohou povolit dítěti zůstat delší dobu vzhůru. Dítě s nimi může trávit více času a může tak dokončit činnost, kterou by nestihlo při běžném denním režimu. Získává tím pocit výjimečnosti, to, že je později ukládáno, vnímá jako vytržení ze stereotypu. Další variantou je přidělení zajímavé činnosti. Pokud dítě rádo pomáhá mamince na zahradě, rozvíjí si tím své motorické dovednosti, práce ho těší. Negativem této odměny je bezesporu skutečnost, že pokud si dítě na tuto odměnu příliš navykne, prosí rodiče stále častěji, aby ještě nemuselo do postele, a tím nabourává svůj denní rytmus, životosprávu. Následující den se cítí unavené a nevyspalé, což se negativně odráží na jeho pozornosti, svěžesti. (Matějček, 1992 a 1994)

Odměny mají informační a motivační funkci. Ta informační slouží k informování dítěte o správnosti jeho chování, postupu nebo výsledku. Motivační funkce by měla u dítěte navodit prožitek úspěchu a ten má dítě motivovat k opakování činnosti. Třetí funkcí, kterou jedinec může či nemusí vnímat, je vyjádření kladného vztahu ke své osobě. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003)

1.5.3 Trest

Pokud uslyšíme slovo trest, mnohým z nás se vybaví nějaký nepříjemný zážitek spojený s tímto pojmem. Trestání doprovází negativní emoce. Ačkoli tento výchovný prostředek nebývá mezi dětmi ani jejich rodiči příliš oblíben, zaujímá bezesporu významné místo ve výchově jedince.

Tělesný trest je nejčastěji vnímán jako „*úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek*“. (Vaníčková, 2004)

Čáp a Mareš (2001) trest chápou také jako „*působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, popřípadě sociální skupiny) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání*“ a „*přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci*.“ Matějček (1994) chápe trest jako něco, co samo dítě jako trest prožívá. Toto prožívání je doprovázeno nepříjemnými, zahanbujícími a ponižujícími pocity, které mají na jedince takový vliv, že se pro příště snaží jim vyhnout a co nejdříve se jich zbavit.

Trest je přijatelný za předpokladu, že dítě z chování dospělého a z jeho emočních projevů chápe, že odsouzení se týká jeho konkrétního chování nebo činu, ne jeho osoby. Dítě musí vědět, že nedošlo ke ztrátě sympatie, lásky, důvěry, pomoci dospělého ve vztahu k dítěti. Dospělý nepovažuje dítě za nenapravitelně špatné. V posledních letech jsou velmi diskutované fyzické tresty. Fyzický trest se stává spíše zavrhanou formou výchovného prostředku. V historii měl své pevné místo a sloužil jako postih za porušení kázně. V naší kultuře jsou tělesné tresty přenášeny z generace na generaci. Vývoj v této oblasti však směřuje ke snižování využívání tělesných trestů, které jsou stále více chápány jako forma násilí v mezilidské komunikaci. Jako forma násilí, která

by do výchovy již neměla patřit. K tomuto trendu přispívá tvrzení, že fyzické tresty zvyšují agresivitu dítěte a současně snižují jeho identifikaci s rodiči. Tradičním smyslem fyzických trestů je jejich zastrašovací účinek. Tento způsob trestání vyvolává strach, který by u dítěte měl směřovat k tomu, aby nepokračovalo v nežádoucím chování. (Čáp, Mareš, 2001)

Pokud jsou fyzické tresty používány rodičem s kladným emočním vztahem, nejsou jeho následky tak destruktivní jako u trestání psychického. Psychické trestání je podle Čápa a Mareše (2001) charakteristické odměřeným a chladným chováním rodičů, odpíráním projevů jejich lásky a kladného emočního vztahu, což způsobuje psychickou labilitu, psychosomatické obtíže či neurotizaci dítěte. Podle výzkumů a klinických zkušeností má psychické trestání vliv na osobnost dítěte, která se vyznačuje příliš silným svědomím s pocity viny a mravní méněcennosti.

Forma tělesných trestů je rozmanitá. Nejčastěji používanými tělesnými tresty jsou: pohlavek, facka, políček, výprask rukou, výprask nějakým předmětem, kopanec, výprask na zadek, rána, rána pravítkem, rána ukazovátkem, třesení, odhození, praštění hlavou, štípání, tahání za vlasy, vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, údery knihou, škrčení, cvrnkání do ucha, stání na hanbě, klečení, kliky, příp. dřepy za trest, kroucení ruky, zalepování úst, ponořování rukou do horké nebo ledové vody, atd. (Vaníčková, 2004)

Na první pohled je jasné, že některé tresty jsou typické pro rodinu a některé převládají ve škole či jiném sociálním prostředí. Je pravděpodobné, že při pohledu na výše uvedené výčet si uvědomíme, že nečteme přehled doporučených výchovných prostředků, ale spíše seznam agresivního chování. Současně je jasné, že facka, kopanec ani štípanec dítě nic nenaučí.

1.5.4 Charakteristika tělesných trestů

Tělesný trest je charakterizován tím, že:

- porušuje tělesnou integritu dítěte,

- s přibývajícím věkem dítěte ztrácí na účinnosti a pozbývá svůj smysl. Důvodem je skutečnost, že odměny i tresty vázané na tělesné pocity vnímají pouze děti ve věku batolete,
- tresty na primitivní úrovni zatlačují dítě k primitivní reakci a brzdí tak vývoj jeho osobnosti,
- stejně jako u jiných potrestání je i u něj velmi důležité hledisko jeho spravedlnosti a srozumitelnosti,
- je provázen stresem (stejně jako jakýkoliv jiný trest), který může u starších dětí nabývat většího rozsahu, a to podle toho, jak vnímají tělesný trest jako ponížení,
- děti, které se učí napodobivým chováním, impresí vzorce sociálního chování, ukládají do své paměti tělesné násilí jako metodu řešení náročných životních situací,
- zvyšuje pohotovost (připravenost) dítěte k agresivnímu chování,
- pokud je naplněna definice násilí v tělesném trestu, stává se trest týráním dítěte,
- vede k naučenému postoji bezmoci, poslušnosti a podřízenosti,
- opakuje-li se, je rizikem pro odchod (útěk) dítěte od rodiny nebo z ústavní péče a převzetí zodpovědnosti za další život dle své režie,
- pokud se opakuje nebo pokud jsou tělesné tresty kruté, jsou rizikem pro rozvoj sebepoškozujícího chování. (Vaníčková, 2004)

1.5.5 Funkce trestů

Každý trest má tři funkce:

- **napravit škodu** – trest je aktem spravedlnosti, proto je důležité, aby dítě plně rozumělo svému provinění, trest vyžaduje rozvahu a klid, aby se dospělá osoba nedala strhnout k trestání za svoje pocity, zklamání očekávání, svoji rozmrzelost apod. Pokud dítě způsobilo škodu na věci nebo újmu osobě, měla by být tato škoda trestem napravena, nahrazena,
- **zabránit opakování** – trest se používá ke korekci chyby na principu učení špatnou zkušeností. Je však třeba připomenout, že takový postup nefunguje u všech dětí a proto je důležitá obezřetnost,
- **zbavit viníka pocitu viny** – zproštění viny je nedílnou součástí trestu a doporučuje se tuto část neodkládat, protože prožívání pocitu viny je velmi

bolestné, nicméně tvoří vlastní jádro trestu. Prožívání viny by mělo být záležitostí krátkou. Jaký časový prostor vymezíme, než dítě od tohoto pocitu osvobodíme, je třeba volit individuálně. Záleží na znalosti dítěte, důvodu trestu apod. Sejmutí břímě viny z dítěte vede k pocitu úlevy, někdy vyvolá dokonce vděčnost. Důležité je, aby dospělá osoba dále dítěti nepřipomínala prohřešek, protože ten by měl být trestem anulován. Dítě by mělo být osvobozeno a uchráněno před opakovaným připomínáním prohřešku a vybavováním si bolestivých pocitů. (Vaníčková, 2004)

Čáp (1993) se věnuje nejen funkcím trestu, ale také jejich účinkům, které dává do souvislosti s předchozími zkušenostmi jedince, jeho vlastnostmi, vztahem mezi trestaným a trestajícím, klimatem a dalšími podmínkami. Přičemž se dle jeho názoru může stát, že účinek trestu je úplně opačný, než jak byl zamýšlen.

Výchovná hodnota odměny a trestu je pro každé dítě poněkud jiná, a to v závislosti na osobnosti dítěte a na situaci, za které k výchovnému zásahu dochází. Přitom musím mít každý vychovávající povědomí, že mezi proviněním a trestem musím existovat úměrnost. Podobná přiměřenost by měla být mezi žádoucím chováním a odměnou. Za malé provinění následuje malý trest, za velké provinění trest velký. Tato představa pomáhá vychovateli při tvorbě své vlastní soustavy výchovných prostředků. (Matějček, 1994)

Níže uvádím několik základních směrnic pro zacházení s výchovnými prostředky.

Výchovné odměny a tresty by měly být přiměřené osobnosti dítěte a jeho věku. Za normálních okolností osobnost dítěte vyspívá s přibývajícím věkem. Z tohoto důvodu se věk dítěte stává ve výchově velmi důležitým činitelem. Pro malé dítě je statečnost u lékaře odměnou bonbon, školní dítě již touto odměnou příliš nenadchneme. Obecně platí zásada, že s postupujícím věkem dítěte ztrácení na účinnosti výchovné prostředky, které jsou vázány na tělesné pocity (ať příjemné či nepříjemné). Na významu nabývají výchovné prostředky, které jsou více duševní povahy. Mezi nimi můžeme uvést ocenění, pochvala, projev uspokojení na straně jedné a výčitka, domluva, pokárání, projev nespokojenosti na straně druhé. Jak uvádím Matějček (1994) „*pamatujme na to, že když chceme někomu udělat radost, nezáleží na tom, co mu dáváme, ale co to dává jemu*“. Nejlepším ukazatelem přiměřenosti dárku je přání a zájem dítěte.

Výchovné prostředky by měly být dítěti vždy srozumitelné. Tento požadavek se týká především trestů. Dítě nesmí být trestáno za nějakou neznámou vinu, kterou není schopné pochopit. Vždy si má být vědomo svého přestupku. Trest za neznámou vinu, který přichází z rukou milované osoby, ho uvádí do nežádoucího zmatku a napětí. Soustava výchovných prostředků by měla být bohatá a členitá. V odměnách i trestech je nutno se vyvarovat opakování stále stejných postupů. Pokud rodiče na každý prohřešek dítěte reagují stejně, nedokážou své projevy spokojenosti (či nespokojenosti) rozlišovat a stupňovat, je celá výchova touto jednoduchostí poznamenána. Jestliže dítě předem ví, že ho čeká vždy stejný trest, přestane po určité době výchovné zákroky vnímat a přijme je jako neměnnou, osudem danou nutnost. (Matějček, 1994)

V odměnách ani trestech se nemá přehánět. Jestliže začneme s příliš silnými tresty, příp. příliš velkými odměnami, připravujeme se o možnost je dále stupňovat a porušujeme zásadu uvedenou v předešlém odstavci. Těžko můžeme odměnit dítě, které má již všechno a po ničem netouží. Místo abychom dítě výchovnou odměnou povzbuzovali, takovýmto přesycováním je o mnoho ochuzujeme. Dítě přichází o radost z obyčejných věcí, o možnost těšit se, toužit, usilovně si přát a najít v těchto silných pocitech odrazovou základnu pro mocné pracovní úsilí. (Matějček, 1994)

Používání krajních výchovných prostředků vede mimo jiné k tomu, že si na ně dítě jako reakci vytváří krajní, nezdravé postoje. Příliš silné tresty vedou buď k útlumu, pasivitě, apatii nebo naopak ke vzdoru, vzpouře či touze po pomstě. Čím jsou děti starší, tím spíše dochází k druhé možnosti. Pro období puberty je pak toto příznačné. Přehnané tresty (a do jisté míry i přehnané odměny) nemohou totiž zapadnout do představy spravedlnosti, kterou si dítě postupem věku vytváří a která v době puberty bývá už zřetelně vyhraněná. Z tohoto důvodu jsou pak dítětem tyto projevy přijímány jako projev převahy, násilí, msty, surovosti. Proto je třeba dávat velký pozor tam, kde k výchovnému zásahu dochází v nějakém příliš silném vzrušení mysli. Samozřejmě je větší pravděpodobnost, že se pod vlivem emocí přežene trest, než by se v záplavě radosti přehnala výchovná odměna. Obojí však přináší nežádoucí komplikace, které mohou být na dlouhou dobu zátěží pro obě strany. Přehánění odměn i trestů zpravidla pramení z hlubších vrstev osobnosti vychovatele. Na jedné straně to bývá přehnaná zamilovanost do dítěte nebo přepjatost snahy dopřát dítěti to, co rodičům dopřáno nebylo. Na straně druhé může

jít o komplexy méněcennosti nebo nějakou nesplněnou touhu, přičemž dítě je živou překážkou pro naplnění této touhy. (Matějček, 1994)

Je dobré si uvědomit, že proti přílišným odměnám má dítě často ještě méně obrany než proti nepřiměřeným trestům. Nepřiměřené tresty a omezování mohou snadno vést k pocitům ponížení a méněcennosti. Stejně tak může přílišné zahrnování chválou a odměnami u dítěte vést k pocitu nadřazenosti, který je velmi problematickou charakterovou výzbrojí do dalšího života. (Matějček, 1994)

V používání odměn a trestů má být vždy určitá důslednost. Nedůslednost uvádí dítě ve zmatek a vychovatele v jeho očích snižuje. Jestliže je dítě jednou za něco trestáno a podruhé za totéž chváleno, je jasné, že se mu těžko rozhoduje, co má vlastně dělat. Výchovné zásahy jsou podmíněny jednak naším okamžitým duševním stavem, společenskou rolí, ve které se nacházíme a konečně celou naší osobností. Pokud máme své dítě rádi a dokážeme sebekriticky uznat, že nejsme dokonalí, pokud nepodléháme nějaké zaslepenosti a dokážeme nejen trestat, ale také odpouštět, pak z takových drobných nedůsledností denního života nehrozí zvláštní nebezpečí. Horší je to tehdy, kdy dochází k nedůslednostem soustavně. Matějček (1994) rozlišuje dvě různé situace:

1. dochází k rozporu ve výchovném postupu dvou nebo více vychovatelů nebo k rozporu výchovného vlivu dvou výchovných prostředí (rodiny a mateřské školy, rodiny a školy)
2. dochází k nedůslednostem v postupu a chování jednoho vychovatele.

Obě tyto situace mají logicky negativní vliv. Představa spravedlnosti a jasných norem chování se za těchto okolností nemůže dobře vytvořit a vzniká vážné nebezpečí, že se dítě brzy naučí v takové situaci orientovat a bude ji využívat prospěchářsky.

1.6 Důležitost rodinné výchovy

Rodina má ve výchovně vzdělávací procesu zcela nezastupitelnou roli. Matějček (1992) charakterizuje rodinu jako *“společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se soužitím všichni „učí pro život“, kde všichni dávají a přijímají, kde formují svou osobnost a mají možnost dozrát k moudrosti – a kde podstatnou složkou všeho je vzájemně sdílená a působená radost.“*

V rodině by dítě mělo cítit lásku a bezpečí. Základní psychické potřeby dítěte by měly být v dostatečné míře saturovány. Toto platí i opačně - dítě v rodině svou přítomností uspokojuje psychické potřeby ostatních členů. Tím je naplňován jeden z principů rodinné výchovy. Kvalitní rodinná výchova nutně předpokládá pozitivní vnímání a prožitky rodičů z jejich dítěte. V opačném případě se pravděpodobně projeví výchovné obtíže. Rodinná výchova se vyznačuje otevřenou budoucností, dítě je vnímáno jako pokračovatel rodu. Děti jsou někým, komu prarodiče mohou předávat své životní zkušenosti. Aby mohl být tento rys naplněn, musí se vychovatel na výchovu zaměřit - měl by mít možnost ji předpovídat a plánovat. Současně má vychovatel představu o své vlastní budoucnosti, přičemž své plány samozřejmě přizpůsobuje dítěti, funguje zde tedy reciprocita. (Matějček, 1992)

V rodinné výchově se oproti výchově školní více prolíná životní prostor vychovávaného a vychovatele. Dítě si zde normy osvojuje nápodobou a intuicí, osvojováním vzorů. To, jak se má správně chovat, zjišťuje dítě také při společné činnosti s rodiči. Rodiče svoji roli žijí a na rozdíl od učitelů ve škole se do své role nevpravují na určitou dobu. Rodiče s dítětem sdílejí konkrétní čas a prostor. Chovají se otevřeněji a upřímněji než jinde. Ačkoliv se životní prostor rodičů a dětí překrývá, nejsou zde tak pevné hranice jako ve škole. Každý člen rodiny prožívá také své vlastní, intimní zážitky a zachovává si tak své soukromí, což platí i pro rodiče. Výchovné problémy nastávají, pokud rodiče nerespektují právo dítěte na intimitu. Také není dobré dělat si z dítěte spojence a zasvěcovat ho do všech problémů mezi jeho rodiči. Dítě je v tomto případě psychicky přetěžováno a nestačí vnímat pozitivní výchovné podněty z okolí. Za chybný krok také považujeme přehnané zvýrazňování vlastního rodičovského prostoru jako prostoru, do kterého dítě nesmí v žádném případě vkročit. Takové rodičovské chování vzbuzuje v dítěti dojem falešnosti a podle odborných názorů pak jistě ochabuje citové pouto mezi rodiči a dítětem. (Matějček, 1992)

Pokud mluvíme o zdravé rodinné výchově, máme na mysli vzájemné záměrné a cílevědomé působení vychovatele na vychovávaného. Výchovný proces není jednosměrný, rodič působí na dítě, vychovává ho a ono také zpětně ovlivňuje rodiče. V literatuře můžeme najít mnoho důkazů o interakčním znaku rodinné výchovy.

Velmi důležitým předpokladem kvalitní výchovy je osobní angažovanost všech zúčastněných. Rodič jako vychovatel nemůže zůstat citově chladným strojem, který z dálky sleduje, jak se jeho dítě chová. To v rodiči vyvolává určité emoční projevy, tedy citovou zainteresovanost, kterou dítě zpětně vnímá. V této souvislosti hovoříme o tom, že se rodiče každý projev dítěte osobně dotýká. Rodič tedy dává najevo svou libost nebo nelibost v jejich nejrůznějších variantách. Prožívá hrdost nad úspěchy dítěte a může se cítit dotčen, uražen, zaskočen, povznesen, ochoten za dítě bojovat, mile či nemile překvapen. Můžeme říci, že rodič vychovává dítě technologicky, uděluje mu odměny a tresty, na druhou stranu projevuje emoce tak, jak bylo uvedeno výše. Někdy dá dítěti dárek „jen tak“, odmění ho bezdůvodně, aby vyjádřil svou náklonnost a sympatie. Neoceňuje svého potomka tedy jen v momentě dosažení zásluhy (na rozdíl od výchovy ve škole). (Matějček, 1992)

Pokud si budeme všimnout udělování trestů, je v oblasti rodiny důležitější spíše zastrašovací efekt, než samotné udělení trestu. Je důležité, aby s udělením trestu souviselo odpuštění. Pokud rodič svému dítěti odpustí, dává mu opětovnou důvěru. Poskytne mu tím příležitost, aby ze sebe sejmulo pocit provinění, což prospívá jeho osobnosti a současně zlepšuje narušený vztah rodič – dítě. Pokud by rodiče pouze udělovali odměny a tresty, resp. pokud by výchovu ochudili o citovou stránku, a pouze schematicky aplikovali výchovné prostředky, mohli bychom jejich výchovu připodobnit k výchově ústavní. Dle Matějčka (1992) rodiny, kde chybí princip sdílení a soužití a kde je výchova založena pouze na vychovatelské technologii, přestávají být z hlediska dítěte rodinami. (Matějček, 1992)

Matějček uvádí šest charakteristických rysů rodinné výchovy:

- vzájemné uspokojování duševních potřeb dětí a jejich vychovatelů
- trvalost a hloubka citových vztahů
- společná budoucnost
- společenství prostoru, času a prožitků
- výchovná interakce
- soužití a sdílení

2 Praktická část - Realizované výzkumné šetření

V praktické části je realizováno vlastní výzkumné šetření. Výsledky získané z vyplněných dotazníků byly zachyceny v přehledných tabulkách a grafech. Získaná data budou okomentována a konfrontována s odbornou literaturou.

2.1 Výzkumný problém

Za výzkumný problém této bakalářské práce byly zvoleny používané způsoby odměňování a trestání dětí v naší společnosti.

2.2 Cíl šetření - analýza odměňování a trestání v rodině

Cílem této bakalářské práce je analyzovat způsob odměňování a trestání dětí jejich rodiči. Dotazovány byly děti sedmých a osmých tříd základních škol. Věkově je tato cílová skupina tvořena dětmi ve věku 12-14 let.

Mezi zkoumané faktory byly zařazeny tyto otázky:

- Jakým způsobem jsou děti uvedeného věku odměňovány? (uzavřené polytomické (selektivní) otázky – otázky č. 1 – 8)
- Jakým způsobem jsou děti trestány, pokud něco provedou? (uzavřené polytomické (selektivní) otázky – otázky č. 9 – 16)
- Je rozdíl mezi tresty udělovanými matkou a otcem nebo je jejich přístup jednotný? (uzavřená trichotomická (alternativní) otázka)
- Jaké odměny děti nejvíce potěší a jakým způsobem vnímají tresty? (čtyři otevřené otázky)

2.2.1 Metoda a technika sběru dat

S ohledem na cíl, kterého chci v této práci dosáhnout, jsem se rozhodla pro získání dat formou dotazování.

Dotazování znamená pokládání otázek dotazovaným (respondentům). Z jejich odpovědí získám žádoucí údaje. Jako nejvhodnější způsob jsem zvolila dotazování písemné. Podle kontaktu s dotazovaným se rozlišují jednotlivé techniky dotazování, a to osobní, telefonické, písemné a elektronické. Dotazování probíhalo formou dotazníku.

S ohledem na nákladově, časově a organizačně velmi náročný způsob osobního dotazování byl tento způsob dotazování vyloučen. Jako nevhodné byla s ohledem na vybranou cílovou skupinu respondentů a také na citlivost získávaných informací vyloučena také dotazování telefonická a dotazování elektronická. (Kalhoust, Obst a kol. 2002)

Jako nejvhodnější způsob získání žádaných údajů bylo zvoleno **dotazování písemné**. Dotazování písemné patří k poměrně často používané technice dotazování. Tento způsob byl zvolen zejména s ohledem na citlivost získávaných údajů, kdy přítomnost tazatele může negativně ovlivnit pravdivost odpovědí.

Výhodou písemného dotazování je dostatek času při vyplňování a z toho vyplývající možnost relativně rozsáhlejšího dotazníku a nízké náklady na tento způsob sběru dat. Žádoucí výhodou tohoto způsobu dotazování je v našem případě zajištění anonymity respondenta. Obecně je nevýhodou písemného dotazování ztráta kontroly nad velikostí a strukturou výběrového souboru, nejednoznačnost autorství při vyplňování a nízká návratnost dotazníků (5-30%). Tyto nevýhody budou eliminovány díky spolupráci s vedením vybraných základních škol. Dotazníky budou zadány během vyučovací hodiny a následně budou vybrány učiteli. (Kalhoust, Obst a kol. 2002)

2.2.2 Tvorba dotazníku

Dotazník je formulář určený k přesnému a úplnému zaznamenávání zjišťovaných informací.

Etapy tvorby dotazníku:

- vytvoření seznamu informací, které má dotazování přinést,
- určení způsobu dotazování,
- specifikace cílové skupiny dotazovaných osob a jejich výběr,
- konstrukce otázek ve vazbě na požadované informace,
- konstrukce celého dotazníku,
- konečná verze dotazníku. (Kalhoust, Obst a kol. 2002)

Seznam informací, které má dotazník přinést

Východiskem při sestavení dotazníku byly úkoly a cíle výzkumu stanovené již v předchozích přípravných etapách. Cíle výzkumu byly převedeny do požadavků na informace formou vypracování seznamu informací, které je třeba zjistit, aby byly stanovené cíle dosaženy. Do dotazníku byly vybrány jen ty otázky, které mají rozhodující význam pro získání potřebných údajů, nadbytečné otázky byly odstraněny.

Určení způsobu dotazování

Vybraný písemný způsob dotazování vyžaduje důraz na srozumitelnost dotazníku, protože respondent musí vyplnění dotazníku zvládnout samostatně, bez pomoci tazatele. Otázky musí být proto formulovány tak, aby respondentovi bylo jasné, co se od něj požaduje.

Specifikace cílové skupiny

Jako cílová skupina byly vybrány děti ve věku 12 – 14 let, resp. žáci sedmých a osmých tříd.

Stanovení typu otázek

Otázky dle variant odpovědí je možné dle povahy očekávané odpovědi klasifikovat do dvou skupin:

- 1) Otázky otevřené, které umožňují obsáhlejší, nestandardizované odpovědi, které tazatel musí věrně zaznamenat.

Výhody otevřených otázek:

- umožňují získat nepředpokládanou, neočekávanou odpověď,
- umožňují získat věrnější pohled respondenta na předmět dotazu,
- vylučují frustraci, kterou může respondent pociťovat, jestliže má na výběr jen nabízené odpovědi a nemá příležitost volně vyjádřit svůj názor,
- jsou vhodné jako úvodní otázky k vytvoření příznivého vztahu s respondentem a k získání jeho spolupráce. (Kalhoust, Obst a kol. 2002)

Nevýhody otevřených otázek:

- problémy při interpretaci odpovědí respondenta,
- časově náročné dotazování, zpracování i analýza,
- zřetelnost a hloubka odpovědí závisí na respondentových schopnostech vyjadřování,
- pro tazatele může být nesnadné zaznamenávat odpovědi doslovně, proto je zkracuje a vypouští to, co nepovažuje za podstatné,
- nevhodné pro písemné dotazování, protože respondenti se vyjadřují stručněji než ústně. (Kalhoust, Obst a kol. 2002)

2) Otázky uzavřené, které jsou formulovány tak, aby byly možnosti odpovědí předem dány a bylo možné je standardizovat. Respondent tak vybírá z omezeného počtu variant možných odpovědí.

Pro potřeby našeho dotazníku byly vybrány otázky dichotomické, trichotomické a polytomické. Otázka dichotomická a trichotomická (alternativní) byla využita v dotazu směřujícím ke zjištění rozdílu mezi přístupem obou rodičů. Otázky polytomické byly využity u otázek č. 1 – 16. Výčtové otázky respondentovi umožňují vybrat jednu z odpovědí uvedených v dotazníku. Tyto otázky jsou relativně krátké a dá se na ně snadno odpovědět, proto byly upřednostněny. Otázky otevřené byly využity za účelem zjištění, jakým způsobem vnímají děti odměny a tresty. (Kalhoust, Obst a kol. 2002)

Formulace otázek

Špatně formulovaná otázka je jedním z hlavních zdrojů nepřesných nebo jinak chybných odpovědí. Z tohoto důvodu byly vyloučeny dlouhé věty, byl použit jednoduchý jazyk

a běžný slovník, byla vypuštěna víceznačná slova, byly vyloučeny zavádějící otázky, které by navrhovali odpověď.

Při konstrukci dotazníku byl brán ohled na logickou strukturu, dynamiku, která pomáhá udržet zájem respondenta. S ohledem na tento záměr byla také určena délka dotazníku. Dotazník byl konstruován s tím, aby tvořil určitý logický celek a aby udržel pozornost respondenta.

Formální úprava dotazníku

Před zahájením sběru dat byla provedena formální úprava dotazníku tak, aby vyhovoval požadavkům respondentů i tazatele. Byl kladen důraz na vzhledovou atraktivitu dotazníku, přehlednost uspořádání otázek, dostatečný prostor pro záznam odpovědí na otevřené otázky.

Konečný koncept

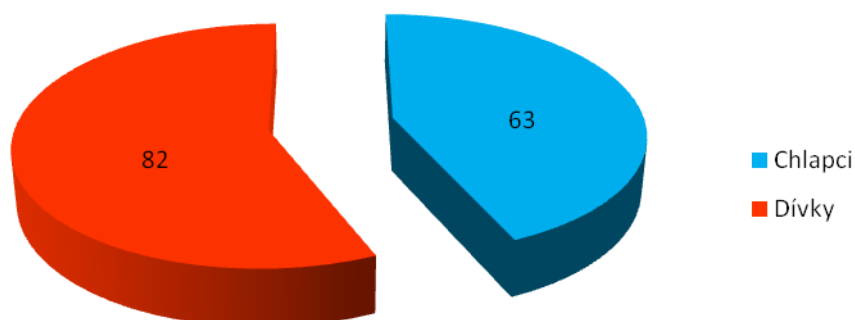
Srozumitelnost dotazníku byla ověřena na třech žácích, kteří dostali možnost se k přehlednosti a srozumitelnosti dotazníku vyjádřit. Po jejich připomínkách došlo k úpravě a konečný koncept dotazníku byl již označen za srozumitelný a jednoznačný.

2.3 Dotazníkové šetření - analýza a interpretace

Nyní přistoupím ke zhodnocení dotazníkem získaných údajů. V první části dotazníku byly zjišťovány nejčastější způsoby odměňování žáků cílové skupiny. Odpovědi budou začleněny do přehledných tabulek a grafů. Budou rozebrána data získaná jednotlivě od dívek, od chlapců a konečně pak společně za všechny dotazované. Stejným způsobem budou následně hodnoceny způsoby trestání dětí zkoumané věkové kategorie. V závěrečném shrnutí budou uvedeny nejčastější způsoby odměňování a trestání dětí.

Dotazník celkem vyplnilo 145 respondentů ve věku od 13 do 14 let. Z tohoto počtu bylo 82 dívek a 63 chlapců. Percentuální poměr mezi dívkami a chlapci, kteří odpovídali na zvolené otázky je přibližně 56,6 procenta ku 43,6 procentům.

Graf č. 1: Počty dotázaných dívek a chlapců

Zdroj: vlastní výzkum

2.3.1 Zkušenosti dětí s tresty

Jako první budou hodnoceny odpovědi dívek na dotaz, jakým způsobem jsou odměňovány, pokud se chovají hezky, jsou hodné nebo se jim něco povede. Odpovědi budou zachyceny v tabulce, následovat vždy bude další tabulka s procentuálním vyjádřením počtu odpovědí na celkovém počtu respondentů a slovní vyhodnocení výsledků.

Tabulka č. 1: Odměny dívek pokud se chovají hezky, jsou hodné nebo se jim něco povede

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pochvala	13	9	21	34	5
Sladkost	0	0	5	45	32
Dárek	0	0	1	39	42
Peníze	0	1	13	37	31
Výlet nebo kino	0	0	6	46	30
Může být déle venku	12	18	21	18	13
Může zůstat déle vzhůru	17	10	9	22	24
Obejmutí nebo pusa	7	10	8	25	32
Hrají oblíbenou hru	0	3	7	16	56

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 2: Odměny dívek v procentuálním vyjádření

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pochvala	15,9%	11,0%	25,6%	41,5%	6,1%
Sladkost	0,0%	0,0%	6,1%	54,9%	39,0%
Dárek	0,0%	0,0%	1,2%	47,6%	51,2%
Peníze	0,0%	1,2%	15,9%	45,1%	37,8%
Výlet nebo kino	0,0%	0,0%	7,3%	56,1%	36,6%
Může být déle venku	14,6%	22,0%	25,6%	22,0%	15,9%
Může zůstat déle vzhůru	20,7%	12,2%	11,0%	26,8%	29,3%
Obejmutí nebo pusa	8,5%	12,2%	9,8%	30,5%	39,0%
Hrají oblíbenou hru	0,0%	3,7%	8,5%	19,5%	68,3%

Zdroj: vlastní výzkum

Když se dívky chovají hezky, jsou hodné nebo se jim něco povede, rodiče je pochválí vždy ve třinácti případech. Tento počet představuje téměř 16 procent dotázaných dívek. Velmi často je za úspěch pochváleno 9 dívek (11 procent), často rodiče chválí 25,6 procenta dotázaných. Naopak nikdy rodiče svou dceru nepochválí v pěti rodinách, resp. v 6,1 procentech dotázaných dívek. Občas dostane pochvalu největší počet dívek. Počet 34 představuje 41,5 procenta dotázaných děvčat.

Sladkosti jsou jako odměna rodiči využívány méně. Vždy ani velmi často tuto odměnu nepoužívají rodiče v žádné z dotazovaných rodin. Pamlsek jako odměnu dostává často pouze pět žaček. Tento počet představuje podíl 6,1 procenta dívek. Více než polovina dívek je sladkostí odměněna občas. Počet 45 dívek se na celkovém počtu dotázaných podílí téměř 55 procenty. Nikdy sladkost jako odměnu nedostane 32 dívek z celkového počtu 82. Tento podíl představuje 39 procent z celku.

Velmi podobně je využívána možnost odměnit dívky dárkem. Vždy ani velmi často nepoužívá tuto variantu žádný z rodičů. Často je dárkem odměněna jedna dívka (1,2 procenta). Naopak téměř všechny dívky tak vybrali variantu občas nebo nikdy. Občas je dárkem odměněno 39 dívek (47,6 procenta) a nikdy dárek jako odměnu nedostane 42 dotazovaných. Počet 42 představuje nadpoloviční většinu, konkrétně je to podíl ve výši 51,2 procenta dotazovaných.

Peníze za odměnu nikdy nedostává 31 dívek z celkového počtu. Tento počet tvoří 37,8 procenta dotazovaných. Občas dostane za odměnu finanční částku 45,1 procenta dívek cílové skupiny. Tento podíl představuje 37 odpovědí. Často peníze dostane 13 dívek (15,9 procenta). Podíl velmi častého výskytu této odměny (1,2 procenta) je téměř zanedbatelný. Vždy není odměňována žádná z dotázaných dívek.

S ohledem na finanční náročnost není příliš velkým překvapením, že na výlet nebo do kina nebere svou dceru vždy ani velmi často nikdo z rodičů. Často je tímto způsobem odměněno šest dívek z dotazované skupiny. Šest dívek z celku představuje 7,3 procenta. Občas na výlet nebo do kina rodiče za odměnu vezmou 46 dívek (56,1 procenta). Tento počet je nejvyšším počtem ze všech variant v tabulce sledující odměny pro dívky. Nikdy na výlet nebo do kina nevezme svou dceru 36,6 procenta rodičů. V dotazníku tuto skutečnost uvedlo 30 dívek.

Povolení zůstat déle venku jako odměnu volí více rodičů než odměny výše uvedené. Vždy může zůstat venku 12 z dotázaných dívek. Tento počet představuje 14,6 procenta z dotazované skupiny. Velmi často může venku zůstat 18 dívek. Tento počet se na celku podílí 22 procenty. Často volí tuto odměnu 21 rodičů dívek (25,6 procenta rodičů). Občas může venku zůstat déle 18 dívek, to je 22 procent. Nikdy tento způsob odměňování nepoužívá 15,9 procenta rodičů. Variantu nikdy v dotazníku vybralo 13 dívek.

Jestliže se námi oslovené dívky chovají hezky, jsou hodné nebo se jim něco povede, rodiče jim dovolí zůstat déle vzhůru v 17 případech. Tento počet představuje téměř 21 procent dotázaných. Velmi často je za úspěch tímto způsobem odměněno 10 dívek (12,2 procenta). Často svou dceru nechá déle vzhůru 11 procent rodičů (9 odpovědí). Naopak nikdy rodiče nenechávají svou dceru déle vzhůru ve 24 rodinách, resp. v 29,3 procentech dotázaných dívek. Občas může zůstat déle vzhůru 22 dívek. Počet 22 představuje 26,8 procenta dotázaných děvčat.

Obejmutí nebo pusu dostane za odměnu vždy 7 dívek z 82 dotazovaných. Tento poměr je ve výši 8,5 procenta. Velmi často je uvedením osobním kontaktem odměněno 10 dívek, to je 12,2 procenta. Téměř deset procent dívek dostane odměnu v podobě obejmutí či pusu často. Občas je tímto způsobem odměněno 25 dívek (30,5 procenta). Největší

počet dívek u tohoto způsobu odměňování uvádí, že není používán nikdy. Konkrétně toto uvedlo 32 dívek, což představuje poměr 39 procent z celku.

Nejméně využívaným z uvedených způsobů odměňování je společné hraní oblíbené hry. Nikdy tuto odměnu nepoužívá 56 rodičů. Tento počet představuje téměř 70 procent dotázaných. Konkrétně je to 68,3 procenta rodičů. Občas je tímto způsobem odměněno 16 dívek, což je téměř 20 procent. Naopak vždy tímto způsobem není odměňována žádná oslovená žačka. Velmi často s rodiči hrají oblíbenou hru tři dívky (3,7 procenta). Často se své dceři tímto způsobem věnují v sedmi rodinách, to je 8,5 procenta ze všech dotázaných dívek.

Tabulka č. 3: Odměny chlapců pokud se chovají hezky, jsou hodní či se jim něco povede

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pochvala	10	12	18	22	1
Sladkost	3	4	4	34	18
Dárek		3	5	25	30
Peníze	1	3	10	33	16
Výlet nebo kino		2	2	27	32
Může být déle venku	16	11	13	12	11
Může zůstat déle vzhůru	10	7	7	16	23
Obejmutí nebo pusa	2	1	6	13	41
Hrají oblíbenou hru	0	1	3	17	42

Tabulka č. 4: Odměny chlapců v procentuálním vyjádření

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pochvala	15,9%	19,0%	28,6%	34,9%	1,6%
Sladkost	4,8%	6,3%	6,3%	54,0%	28,6%
Dárek	0,0%	4,8%	7,9%	39,7%	47,6%
Peníze	1,6%	4,8%	15,9%	52,4%	25,4%
Výlet nebo kino	0,0%	3,2%	3,2%	42,9%	50,8%
Může být déle venku	25,4%	17,5%	20,6%	19,0%	17,5%
Může zůstat déle vzhůru	15,9%	11,1%	11,1%	25,4%	36,5%
Obejmutí nebo pusa	3,2%	1,6%	9,5%	20,6%	65,1%
Hrají oblíbenou hru	0,0%	1,6%	4,8%	27,0%	66,7%

Zdroj tabulek: vlastní výzkum

Pokud se chlapci chovají hezky, jsou hodní nebo se jim něco povede, jejich rodiče je pochválí vždy v 10 případech z celkových 62 dotázaných. Tento počet představuje 15,9 procenta dotázaných chlapců. Shodou okolností je to stejný procentuální poměr jako u dívek. Velmi často je za úspěch pochváleno 12 chlapců (19 procent). Často rodiče chválí 28,6 procenta dotázaných. Naopak nikdy rodiče svého syna v jedné rodině (1,6 procenta). Občas dostane pochvalu největší počet chlapců (podobně jako u dívek). Počet 22 představuje 34,9 procenta dotázaných hochů.

Podobně jako u dívek jsou sladkosti jako odměna rodiči využívány méně. Vždy jsou sladkostí odměňováni tři chlapci (4,8 procenta). Velmi často tuto odměnu používají rodiče ve čtyřech z dotazovaných rodin. Stejný počet čtyř chlapců a samozřejmě stejný poměr rodičů využívá pamlsek jako odměnu často. Jejich podíl činí 6,3 procenta z oslovených chlapců. Odpověď občas volil největší počet 34 chlapců, jejich podíl činí 54 procent. Nikdy nedostává sladkost jako odměnu 18 chlapců, to je téměř 29 procent z celkového počtu.

Dárek jako odměnu nedostává vždy žádný z dotázaných. Velmi často odměna v podobě dárku čeká na tři chlapce (4,8 procenta). Často je dárkem odměněno pět dotázaných, tedy téměř osm procent chlapců. Převážná většina naopak ve své odpovědi volila varianty občas nebo nikdy. Občas je dárkem odměněno 25 chlapců (39,7 procenta) a nikdy dárek jako odměnu nedostane 30 dotazovaných. Třicet dotázaných představuje podíl ve výši 47,6 procenta.

Finanční odměnu, pokud se chová hezky, je hodný nebo se mu něco povede, dostává vždy jeden z dotázaných chlapců. Poměr této odpovědi ke všem dotázaným je 1,6 procenta. Velmi často jsou penězi odměňováni tři chlapci (4,8 procenta z celku). Deset chlapců dostává peníze jako odměnu často. Procento této odpovědi tak dosáhlo téměř 16 procent. Občas dostane za odměnu finanční částku 52,4 procenta chlapců cílové skupiny. Tento podíl představuje 33 odpovědí. Nikdy za odměnu nedostává peníze 16 chlapců z 63 dotázaných (25,4 procenta).

Podobně jako u dívek není s ohledem na finanční náročnost odměňování výletem nebo kinem příliš častou záležitostí. Vždy neodměňují tímto způsobem svého syna žádní z rodičů, velmi často pak tuto odměnu dostávají dva chlapci (3,2 procenta) a stejný počet

tedy tři jsou takto odměňováni často. Občas na výlet nebo do kina rodiče za odměnu vezmou 27 chlapců (42,9 procenta). Ještě vyšší počet pak nedostane tuto odměnu nikdy. Konkrétně tuto variantu uvedlo 32 chlapců, to je více než polovina (50,8 procenta).

Zůstat déle venku povolí za odměnu vždy svému synovi v 16 rodinách. U varianty odměn vždy je tento počet ze všech možností nejvyšší. Déle tak může zůstat téměř 16 procent chlapců. Velmi často povolení zůstat déle venku jako odměnu volí 11,1 procenta rodičů, to je u 11 chlapců ze 63 dotázaných. Často je tento způsob odměny volen ve 13 rodinách (20,6 procenta). Občas může venku zůstat déle 12 chlapců, to je 19 procent z celkového počtu. Nikdy tento způsob odměňování nepoužívá 17,5 procenta rodičů. Variantu nikdy v dotazníku vybralo 11 dívek. Celkově je tento způsob odměny využívání s různou intenzitou. Jednotlivé varianty mají nejvyrovnanější počet využívání. Percentuální vyjádření se u pěti variant pohybuje v intervalu od 17,5 procenta do 25,4 procenta.

Pokud se námi oslovení chlapci chovají hezky, jsou hodní nebo se jim něco povede, rodiče jim dovolí zůstat déle vzhůru vždy v 10 případech. Tento počet představuje téměř 16 procent dotázaných. Velmi často je za úspěch tímto způsobem odměněno 7 chlapců (11,1 procenta). Často svou dceru nechá déle vzhůru stejný počet rodičů jako u varianty velmi často. Občas může zůstat déle vzhůru 16 chlapců. Počet 16 představuje 25,4 procenta dotázaných hochů. Naopak nikdy rodiče nenechávají svého syna déle vzhůru ve 23 rodinách, resp. v 36,5 procentech dotázaných chlapců.

Pusu nebo obejmutí za odměnu čeká vždy na dva dotázané chlapce. Tento poměr je ve výši 3,2 procenta. Velmi často je uvedeným osobním kontaktem odměněn 1 chlapec (1,6 procenta). Šest chlapců dostane odměnu v podobě obejmutí nebo pusy často. Jejich podíl činí 9,5 procenta. Občas je tímto způsobem odměněno 13 hochů (20,6 procenta). Největší počet chlapců u tohoto způsobu odměňování uvádí, že není používán nikdy. Toto pak konkrétně uvedlo 41 chlapců, což představuje poměr 65,1 procent z celku.

Podobně jako u dívek je nejméně využívaným z uvedených způsobů odměňování společné hraní oblíbené hry. Občas je tímto způsobem odměněno 13 chlapců, což je 20,6 procenta dotázaných. Naopak vždy tímto způsobem není odměňován žádný oslovený hoch. Velmi často s rodiči hraje oblíbenou hru jeden chlapec (1,6 procenta). Často se tímto způsobem svému synovi věnují ve třech rodinách, to je 4,8 procenta.

Nikdy není tato odměna využívána ve 42 rodinách chlapců. Tento počet představuje téměř 68 procent dotázaných. Konkrétně je to 66,7 procenta rodičů.

Tabulka č. 5: Odměny chlapců a dívek pokud se chovají hezky, jsou hodní nebo se jim něco povede

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pochvala	23	21	39	56	6
Sladkost	3	4	9	79	50
Dárek	0	3	6	64	72
Peníze	1	4	23	70	47
Výlet nebo kino	0	2	8	73	62
Může být déle venku	28	29	34	30	24
Může zůstat déle vzhůru	27	17	16	38	47
Obejmutí nebo pusa	9	11	14	38	73
Hrají oblíbenou hru	0	4	10	33	98

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 6: Odměny chlapců a dívek v procentuálním vyjádření

	vždy	velmi často	často	Občas	Nikdy
Pochvala	15,9%	14,5%	26,9%	38,6%	4,1%
Sladkost	2,1%	2,8%	6,2%	54,5%	34,5%
Dárek	0,0%	2,1%	4,1%	44,1%	49,7%
Peníze	0,7%	2,8%	15,9%	48,3%	32,4%
Výlet nebo kino	0,0%	1,4%	5,5%	50,3%	42,8%
Může být déle venku	19,3%	20,0%	23,4%	20,7%	16,6%
Může zůstat déle vzhůru	18,6%	11,7%	11,0%	26,2%	32,4%
Obejmutí nebo pusa	6,2%	7,6%	9,7%	26,2%	50,3%
Hrají oblíbenou hru	0,0%	2,8%	6,9%	22,8%	67,6%

Celkově se procentuální poměr odpovědí všech dotázaných pohybuje od nuly procent až po nejvyšší hodnotu 67,6 procenta. Nejvyšší počet odpovědí se přiklonil k variantě nikdy týkající se odměny ve formě hraní oblíbené hry. Pro tuto variantu se vyslovilo 98 dotázaných. Druhým nejvyšším poměrem byla odměna ve formě sladkosti „občas“. Tuto variantu vybralo 54,5 procenta respondentů (79 dotázaných). Nadpoloviční většinu (50,3 procenta) také získala varianta nikdy u odměny ve formě obejmutí nebo pusy (73 odpovědí). Stejný počet odpovědí, resp. 50,3 procenta dotázaných, uvedlo, že jsou

odměnění občas výletem nebo kinem. Téměř jedna polovina (49,7 procenta) odpovědí také označila variantu: dárek jako odměnu nedostávám nikdy (72 dotázaných). Občas jsou jako odměna využity peníze u 48,3 procenta dětí (70 odpovědí).

Nejčastěji byly jako odměna „vždy“ označeny možnosti zůstat déle venku nebo déle vzhůru. Déle venku smí za odměnu zůstat 19,3 procenta dotázaných. Později musí do postele, pokud se chovají hezky, 18,6 procenta dotázaných dětí. Celkově lze říci, že nejvíce využívaným způsobem odměňování je možnost zůstat déle venku, možnost zůstat déle vzhůru a vyslovení pochvaly. Občas jsou děti odměňovány sladkostí, výletem nebo návštěvou kina a penězi. Naopak z dvou třetin nejsou děti odměňovány společnou zábavou ve formě hraní hry. A z jedné poloviny nejsou nikdy odměňovány pusou nebo obejmutím. Mezi odpověďmi chlapců a dívek nebyl překvapivě pozorován výraznější procentuální rozdíl. Odpovědi, resp. jejich poměr byl velmi podobný, v některých případech dokonce téměř shodný.

2.3.2 Tresty dle zkušeností dětí

Tabulka č. 7: Tresty dívek, pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné.

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pomáhat doma s pracemi	19	12	21	24	7
Rodiče s nimi nemluví	3	7	5	30	38
Dostane pohlavek	3	2	9	37	32
Rodiče křičí	14	12	22	29	5
Zákaz TV, PC nebo her	7	13	14	29	20
Výprask	1	1	6	21	54
Rodiče vysvětlují	21	14	16	28	4
Zákaz chodit za kamarády	6	8	11	28	30

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 8: Tresty dívek v procentuálním vyjádření.

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pomáhat doma s pracemi	22,9%	14,5%	25,3%	28,9%	8,4%
Rodiče s nimi nemluví	3,6%	8,4%	6,0%	36,1%	45,8%
Dostane pohlavek	3,6%	2,4%	10,8%	44,6%	38,6%
Rodiče křičí	16,9%	14,5%	26,5%	34,9%	6,0%
Zákaz TV, PC nebo her	8,4%	15,7%	16,9%	34,9%	24,1%
Výprask	1,2%	1,2%	7,2%	25,3%	65,1%
Rodiče vysvětlují	25,3%	16,9%	19,3%	33,7%	4,8%
Zákaz chodit za kamarády	7,2%	9,6%	13,3%	33,7%	36,1%

Zdroj: vlastní výzkum

Ve výše uvedených tabulkách můžeme vidět, jakým způsobem jsou trestány dívky, pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné. První dotazovanou variantou trestu je pomoc s domácími pracemi. Z 83 dotazovaných dívek uvedlo 19, že jsou trestány tímto způsobem. S domácími pracemi tak musí, pokud něco provedou, pomáhat téměř 23 procent dotázaných dívek. Velmi často volí tuto variantu postihu ve 12 rodinách. Tato hodnota představuje 14,5 procenta dívek, které vyplnily dotazník. Často doma musí pomáhat 21 dotázaných děvčat (25,3 procenta). Největší počet dívek je tímto způsobem zaměstnáno občas. Konkrétně se jedná o 24 dotázaných. Jejich podíl se blíží 30 procentům, přesně to je 28,9 procenta. Nikdy není tímto způsobem zaměstnáváno sedm dívek (8,4 procenta).

Mnohem méně rodiče reagují na špatné zprávy o svých dcerách tak, že s nimi nemluví. Vždy nemluví se svou dcerou ve třech rodinách (3,6 procenta), velmi často nemluví se sedmi z dotázaných dívek (8,4 procenta) a často tímto způsobem reagují v pěti rodinách (6 procent). Naopak nikdy nepřestávají mluvit ve 38 rodinách. Konkrétně pak jde o 45,8 procenta respondentek. Občas na svou dceru nemluví ve 30 rodinách (36,1 procent rodin).

Pohlavek jakožto fyzický trest dostanou vždy tři dívky (3,6 procent dívek), velmi často dostanou pohlavek dvě dotázané dívky (2,4 procenta). Často pak devět dívek, to je více než 10 procent dotázaných. Naopak nikdy tímto způsobem netrestají svou dceru v 38,6 procentech rodin. Tento poměr vytvořilo 38 dívek, které odpovídaly na tuto

otázku. Největší počet dívek uvedl, že jsou trestány pohlavkem občas. Tuto variantu ve svých odpovědích vybralo 37 dívek tedy téměř 45 procent mladých dívek.

Z fyzických trestů obsahoval dotazník také dotaz na používání výprasku jakožto trestu za špatné chování. Zde je poměr zamítavých odpovědí ještě výraznější než u pohlavku. Výprask nikdy nepoužívají ve dvou třetinách rodin (65,1 procenta), resp. v 54 ze všech dotazovaných děvčat. Občas však výpraskem potrestají 25,3 procenta mladých slečen. Tuto variantu ve svých odpovědích uvedlo 21 dívek. Vždy je výpraskem potrestána jedna dívka (podrobnosti budou uvedeny níže v textu). Další jedna dívka je výpraskem trestána velmi často. Často pak výprask za špatné chování potká šest dívek (7,2 procenta dotázaných).

Pokud dívky zlobí nebo provedou něco, co není v pořádku, křičí na ně rodiče vždy v 16,9 procentech případů (14 z dotazovaných dívek). Velmi často rodiče zvýší hlas ve 12 rodinách, tento počet představuje téměř 15 procent. Často je křik trestem ve 22 případech, to je 26,5 procent rodin. Téměř 35 procent dívek je terčem křiku občas. Stává se tak ve 29 rodinách. Nikdy rodiče nekřičí na pět dívek. Pět dívek představuje 6 procent všech dotázaných.

Zákazem televize, počítače nebo hraní her svou dceru nikdy netrestají ve 20 případech (24,1 procenta). Největší počet dívek uvádí, že tento způsob trestu volí jejich rodiče občas. Poměr těchto dívek je téměř 35 procenta, jedná se o 29 odpovědí. Často nesmí za trest k televizi nebo počítači 14 dívek. Tato frekvence tohoto trestu představuje 16,9 procenta z celku. Vždy zakáží své dceři za trest počítač nebo televizi v sedmi rodinách, resp. v 8,4 procentech rodin. Velmi často je tento trest volen v 15,7 procentech rodin, toto uvádí 13 dívek.

O špatném chování s dcerou mluví a vysvětlují jí souvislosti vždy v přibližně jedné čtvrtině domácností, resp. ve 21 rodinách. Velmi často rodiče vysvětlují špatné chování ve 14 rodinách, to je v 16,9 procentech. Z dotázaných dívek jich v případě špatného chování čeká rodičovské vysvětlování 16, to je 19,3 procenta. Občas vysvětlování a rozhovor čeká 28 dívek (33,7 procenta). Občas si tak se svou dcerou promlouvá největší poměr rodičů. Naopak nikdy se rodiče nesnaží vše své dceři vysvětlit ve čtyřech rodinách. Tento relativně nízký počet představuje 4,8 procenta.

Zákaz chodit za kamarády ven není příliš častým trestem. Nikdy takto není trestáno 36,1 procenta dívek, tedy 30 ze 83 dotázaných. Podobně vysoký podíl dívek označil u této otázky variantu občas. Občas nesmí za špatné chování za kamarády 33,7 procenta dotázaných (28 dívek). Celkem 11 děvčat uvedlo variantu často. Tento počet představuje 13,3 procenta odpovědí. Vždy pak čeká zákaz chození ven za kamarády šest dívek, resp. 7,2 procenta. Zbylá varianta představující velmi častý zákaz chození ven za kamarády představuje 9,6 procenta (8 odpovědí).

Tabulka č. 9: Tresty chlapců, pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné

	Vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pomáhat doma s pracemi	14	6	13	23	7
Rodiče s nimi nemluví	2	1	10	17	33
Dostane pohlavek	1	4	10	32	16
Rodiče křičí	5	9	14	31	4
Zákaz TV, PC nebo her	4	14	12	25	8
Výprask	1	1	1	17	43
Rodiče vysvětlují	11	4	12	22	14
Zákaz chodit za kamarády	5	2	5	26	25

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 10: Tresty chlapců v procentuálním vyjádření

	vždy	velmi často	často	občas	Nikdy
Pomáhat doma s pracemi	16,9%	7,2%	15,7%	27,7%	8,4%
Rodiče s nimi nemluví	2,4%	1,2%	12,0%	20,5%	39,8%
Dostane pohlavek	1,2%	4,8%	12,0%	38,6%	19,3%
Rodiče křičí	6,0%	10,8%	16,9%	37,3%	4,8%
Zákaz TV, PC nebo her	4,8%	16,9%	14,5%	30,1%	9,6%
Výprask	1,2%	1,2%	1,2%	20,5%	51,8%
Rodiče vysvětlují	13,3%	4,8%	14,5%	26,5%	16,9%
Zákaz chodit za kamarády	6,0%	2,4%	6,0%	31,3%	30,1%

Zdroj: vlastní výzkum

Pokud chlapci zlobí nebo provedou něco, co není správné, jsou trestáni způsoby, které zachycují tabulky výše. První dotazovanou variantou trestu byla pomoc s domácími pracemi. Ze 63 dotazovaných uvedlo 14 chlapců, že jsou trestáni tím, že musí pomáhat

s domácími pracemi. Tento počet představuje téměř 17 procent dotázaných chlapců. Velmi často volí tuto variantu postihu v 6 rodinách. Tato hodnota představuje 7,2 procenta chlapců, kteří vyplnili dotazník. Často doma musí pomáhat 13 dotázaných hochů (15,7 procenta). Největší počet je tímto způsobem zaměstnán občas. Konkrétně se jedná o 23 dotázaných. Jejich podíl se blíží 30 procentům, přesně to je 27,7 procenta. Nikdy není tímto způsobem zaměstnáváno sedm dotázaných (8,4 procenta).

Mnohem méně rodiče reagují na špatné zprávy o svých synech tak, že s nimi nemluví. Vždy nemluví se svým synem ve dvou rodinách (2,4 procenta), velmi často rodiče nemluví s jedním z dotázaných chlapců (1,2 procenta) a často tímto způsobem reagují v deseti rodinách (12 procent). Občas rodiče nemluví se 17 dotázanými chlapci (20,5 procenta). Naopak nikdy nepřestávají mluvit ve 33 rodinách. Konkrétně pak jde o 39,8 procent vybraných rodin.

Pohlavek jakožto fyzický trest dostane vždy pouze jeden dotázaný chlapec (1,2 procent chlapců), velmi často za trest dostanou pohlavek čtyři chlapci (4,8 procenta). Často pak doma čeká tento druh fyzického trestu deset dotázaných chlapců. Naopak nikdy tímto způsobem netrestají svého syna v 19,3 procentech rodin. Tento poměr vytvořilo 16 chlapců, kteří odpovídali na tento dotaz. Největší počet chlapců uvedl, že jsou potrestáni pohlavkem občas. Tuto variantu ve svých odpovědích vybralo 32 respondentů tedy téměř 40 procent chlapců.

Pokud chlapci zlobí nebo provedou něco, co není v pořádku, křičí na ně rodiče vždy v 6 procentech případů (5 z dotazovaných chlapců). Velmi často rodiče zvýší hlas v 9 rodinách, tento počet představuje téměř 11 procent. Často je křik trestem ve 14 případech, to je 16,9 procent rodin. Téměř 37,3 procent chlapců je terčem křiku občas. Stává se tak ve 31 rodinách. Nikdy rodiče nekřičí na čtyři chlapce. Čtyři chlapci představují zhruba 5 procent všech dotázaných.

Výprask, jakožto další z dotazovaných fyzických trestů byl další otázkou, kterou dotazník obsahoval. Zde je poměr zamítavých odpovědí ještě výraznější než u pohlavku (stejně jako u dívek). Výprask nikdy nepoužívají ve 43 rodinách (51,8 procenta), všech dotázaných chlapců. Občas však rodiče výpraskem potrestají 20,5 procenta mladých chlapců. Tuto variantu ve svých odpovědích uvedlo 17 chlapců. Vždy je

výpraskem potrestán jeden chlapec, stejně tak je jeden chlapec výpraskem trestán velmi často a často. Pro všechny tři tyto varianty tak platí podíl 1,2 procenta ze všech dotázaných.

Zákazem televize, počítače nebo hraní her svého syna nikdy netrestají v 8 případech (9,6 procenta). Největší počet chlapců uvádí, že tento způsob trestu volí jejich rodiče občas. Poměr těchto chlapců je 30,1 procenta, jedná se o 25 odpovědí ze všech. Často nesmí za trest k televizi nebo počítači 12 chlapců. Tato frekvence trestu představuje 14,5 procenta z celku. Vždy zakáží své synovi za trest počítač nebo televizi ve čtyřech rodinách, resp. v téměř 5 procentech rodin. Velmi často je tento trest volen v 16,9 procentech rodin, jak uvádí 14 chlapců

O špatném chování se synem hovoří vždy v přibližně jedenácti domácnostech. Velmi často rodiče vysvětlují špatné chování ve 4 rodinách, to je v 4,8 procentech. Z dotázaných chlapců jich v případě špatného chování čeká rodičovské vysvětlování ve 12 případech často, to je 14,5 procenta. Občas vysvětlování a rozhovor s rodiči čeká 22 chlapců (26,5 procent). Občas si tak se svým synem promlouvá největší poměr rodičů. Naopak nikdy se rodiče nesnaží vše vysvětlit ve 14 rodinách (16,9 procenta).

Zákaz chodit za kamarády ven není příliš častým trestem. Nikdy takto není trestáno více než 30 procent chlapců, tedy 25 ze 63 dotázaných. Podobně vysoký podíl chlapců označil u této otázky variantu občas. Občas nesmí za špatné chování za kamarády 31,3 procenta dotázaných (28 chlapců). V pěti případech byla uvedena varianta často. Tento počet představuje 6 procent odpovědí. Vždy pak čeká zákaz chození ven za kamarády také pět chlapců, resp. 6 procent dotázaných hochů. Varianta představující velmi častý zákaz chození ven za kamarády zastupuje nejnižší počet dotázaných a to jsou 2,4 procenta (dvě odpovědi).

Tabulka č. 11: Tresty chlapců a dívek, pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné

	Vždy	velmi často	Často	občas	Nikdy
Pomáhat doma s pracemi	33	18	34	46	14
Rodiče s nimi nemluví	5	8	15	46	71
Dostane pohlavek	4	6	19	68	48
Rodiče křičí	19	21	37	59	9
Zákaz TV, PC nebo her	11	27	26	53	28
Výprask	2	2	7	37	97
Rodiče vysvětlují	32	18	28	49	18
Zákaz chodit za kamarády	11	10	16	53	55

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka č. 12: Tresty chlapců a dívek v procentuálním vyjádření

	vždy	velmi často	Často	občas	Nikdy
Pomáhat doma s pracemi	22,8%	12,4%	23,4%	31,7%	9,7%
Rodiče s nimi nemluví	3,4%	5,5%	10,3%	31,7%	49,0%
Dostane pohlavek	2,8%	4,1%	13,1%	46,9%	33,1%
Rodiče křičí	13,1%	14,5%	25,5%	40,7%	6,2%
Zákaz TV, PC nebo her	7,6%	18,6%	17,9%	36,6%	19,3%
Výprask	1,4%	1,4%	4,8%	25,5%	66,9%
Rodiče vysvětlují	22,1%	12,4%	19,3%	33,8%	12,4%
Zákaz chodit za kamarády	7,6%	6,9%	11,0%	36,6%	37,9%

Zdroj: vlastní výzkum

Percentuální vyjádření odpovědí všech dotázaných se v případě trestů pohybuje od 1,4 procenta do 66,9 procenta. Největší počet shodných odpovědí byl zaznamenán u varianty výprask s tím, že není rodiči využíván nikdy. Tuto odpověď označilo 97 dětí (66,9 procenta). Výprask často potká 37 dětí tedy více než čtvrtinu dotázaných. Další fyzický trest ve formě pohlavku dostane často 19 dětí (13,1 procent), občas pak 68 dětí, což je téměř 47 procent. Nikdy není pohlavkem trestáno 48 dětí (33,1 procent).

Z uvedeného je tedy zřejmé, že ve dvou třetinách rodin nejsou výpraskem děti trestány nikdy. Pohlavkem nejsou děti nikdy trestány nikdy v necelé jedné třetině rodin. Z těchto výsledků je zřejmé, že se ve zbylých rodinách s různou frekvencí k fyzickému trestu rodiče uchýlí. Je otázkou, zda fyzické tresty považují za normální výchovnou metodu,

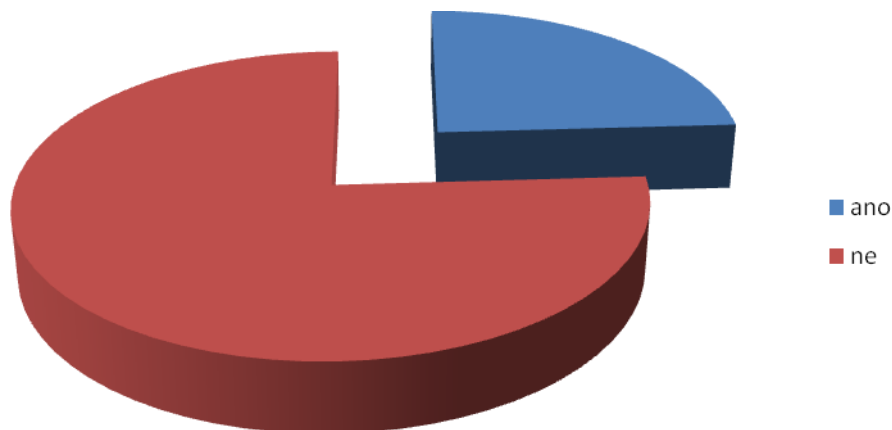
zda tyto tresty používají uváženě nebo pod vlivem emocí. Analýza motivů či příčin k fyzickým trestům ale není náplní této práce.

Bližším rozbořením výsledků chlapců a dívek můžeme v případě trestů pozorovat výraznější rozdíly v odpovědích, než jak tomu bylo v případě odpovědí týkajících se odměn. Zatímco více než 25 procentům dívek rodiče vždy vysvětlují špatné chování, u chlapců je podíl vysvětlování 13,3 procenta. Vysvětlování velmi často čeká 16,9 procenta dívek, zatímco u chlapců je toto procento pouze 4,8. Naopak pohlavek nikdy nedostane 38,6 procenta dívek, zatímco u chlapců je to přesná polovina, resp. 19,3 procenta dotázaných chlapců. U chlapců je také vyšší výskyt zákazů televize, počítače nebo her. Nikdy jim rodiče nezakážou tyto činnosti v 9,6 procentech, zatímco dívkám rodiče toto nezakazují nikdy ve 24,1 procentech rodin. V ostatních variantách můžeme pozorovat podobnou shodu jako v případě výše uvedeného hodnocení odměn.

Přísnost rodičů v přístupu k trestům

Další částí průzkumu bylo zjišťování rozdílů mezi přístupem obou rodičů k používání trestů. První otázkou bylo zjišťováno, zda děti pozorují rozdíl mezi přístupem k trestům mezi otcem a matkou. Otázka konkrétně zněla: „Používají maminka i tatínek stejné tresty?“ V 62 odpovědích dívek bylo uvedeno, že je rozdíl mezi přístupem tatínka a maminky. Z odpovědí tak vyplývá, že v 75,6 procentech rodin není přístup rodičů stejný a vždy je jeden z rodičů přísnější a druhý méně přísný. Zbýlých 20 dívek (23,4 procenta) uvedlo, že rozdíl v přístupu rodičů není (viz graf níže).

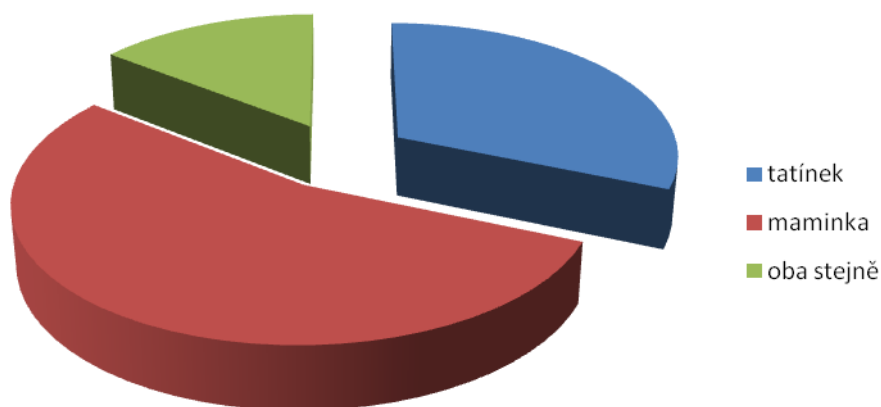
Graf č. 2: Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči z pohledu dívek

Zdroj: vlastní výzkum

Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči byla dále zjišťována otázkou, který z rodičů je přísnější. Z variant maminka, tatínek nebo oba stejně zvolily dívky ve 25 případech maminku, ve 45 případech uvedly jako přísnějšího rodiče tatínka a 12 dotázaných dívek hodnotí oba rodiče jako stejně přísné. V procentuálním vyjádření je ve 30,5 procentech rodin přísnější maminka, v 54,9 procentech rodin tatínek a 14,6 procent rodičů na svou dceru působí stejně přísně.

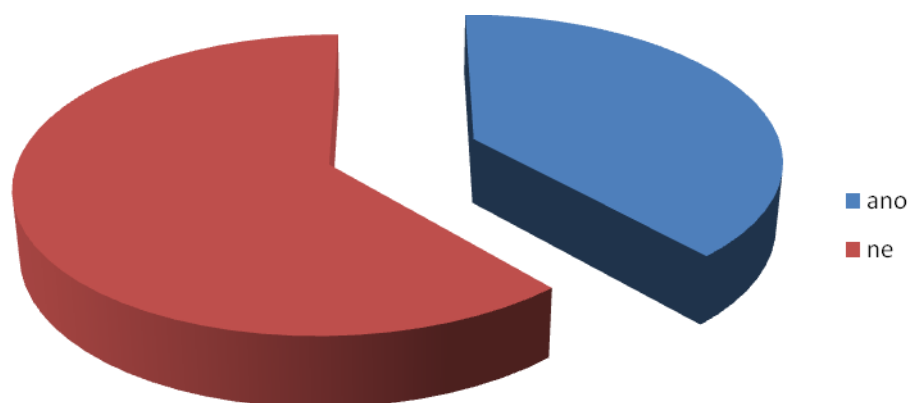
Graf č. 3: Který z rodičů je přísnější z pohledu dívek

Zdroj: vlastní výzkum

Na stejné otázky odpovídali ve svých dotaznících také chlapci. Na otázku „Používají maminka i tatínek stejné tresty?“ odpovědělo 24 chlapců odpovědí ano. Naopak „NE“ zvolilo 39 chlapců ze 63 dotázaných. V procentuálním vyjádření je tak poměr rozdílu v používání trestů mezi rodiči z pohledu chlapců 38,1 procenta ku 61,9 procenta ve prospěch odpovědi „NE“. Téměř ve dvou třetinách rodin tak každý z rodičů volí jiné tresty než jeho partner (partnerka).

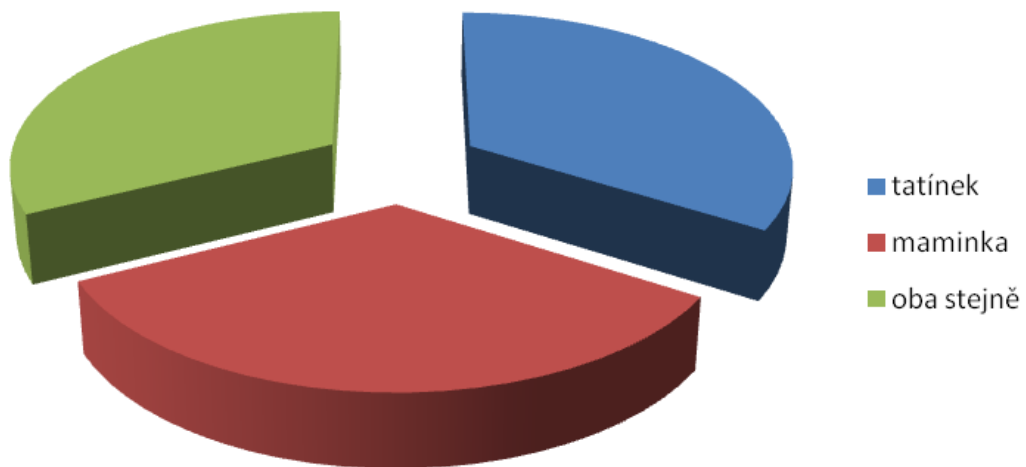
Graf č. 4: Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči z pohledu chlapců

Zdroj: vlastní výzkum

Rozdílnost v přísnosti při používání trestů mezi rodiči byla zjišťována také u chlapců. Ze tří uvedených variant zvolily chlapci ve 22 případech maminku, ve 20 případech uvedli jako přísnějšího rodiče tatínka a 21 dotázaných hochů vyhodnotilo oba rodiče jako stejně přísné. Celkově tak u chlapců můžeme vidět mnohem vyrovnanější poměr mezi jednotlivými variantami. Tyto odpovědi jsou téměř rovnoměrně rozloženy po jedné třetině. Konkrétně v procentuálním vyjádření je ve 34,9 procentech rodin přísnější maminka, v 31,8 procentech rodin tatínek a 33,3 procent rodičů na svého syna působí stejně přísně (viz níže).

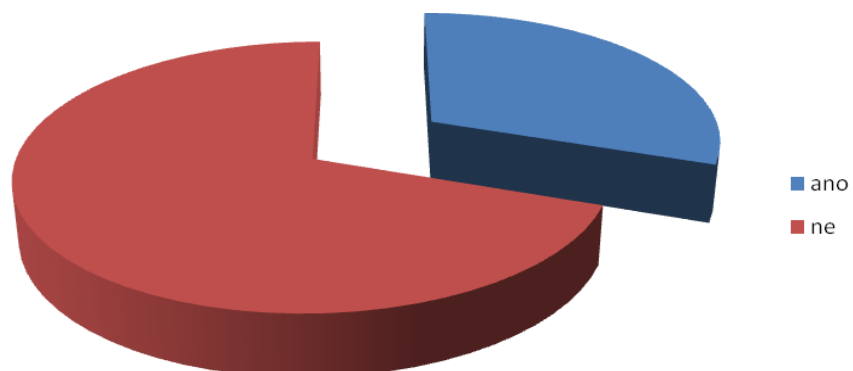
Graf č. 5: Který z rodičů je přísnější z pohledu chlapců.

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu všech 145 dotázaných uvedlo 44 dětí, že je rozdíl mezi přístupem tatínka a maminky. Zbylých 101 dotázaných rozdílnost v přístupu rodičů nevidí. V procentuálním vyjádření se jedná o poměr 69,7 procenta ku 30,3 procenta (viz graf č. 6 na další straně).

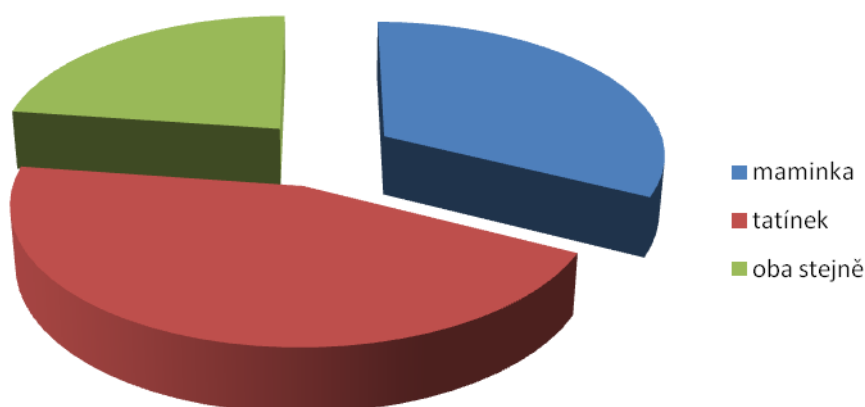
Graf č. 6: Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči z pohledu chlapců a dívek celkem

Zdroj: vlastní výzkum

Odpovědi na otázku týkající se toho, který z rodičů je přísnější zachycuje níže uvedený graf. Z celkového počtu všech 145 dotázaných označilo 47 dětí za přísnější maminku, 65 dětí označilo za přísnějšího tatínka a 33 dotázaných označilo oba za stejně přísné. V rodinách, jejichž děti byly osloveny dotazníkovým šetřením je tak ve 32,4 procentech přísnější maminka, ve 44,8 procentech je přísnějším rodičem otec a ve 22,8 procentech rodin jsou rodiče svým dítětem vnímáni jako stejně přísní (viz graf níže).

Graf č. 7: Který z rodičů je přísnější z pohledu chlapců i dívek celkem

Zdroj: vlastní výzkum

U závěrečných otevřených otázek se většina odpovědí týkala odměn ve formě peněz, pochvaly, sladkosti, možnosti jít ven za kamarády, možnosti zábavy na počítači a v televizi. O těchto otázkách nebyly doporučeny ani uvedeny žádné možnosti. Děti při odpovědích pravděpodobně čerpali z možností uvedených v předešlých částech dotazníku, protože bylo poměrně snadné odpovědi roztrždit a uspořádat. Odpovědi dětí na otázku „Jaká odměna tě nejvíc potěší?“ odpověděli dotázaní takto:

Peníze – 36 (27,7 procenta)

Pochvala – 24 (18,5 procenta)

Může jít ven za kamarády – 21 (16,2 procenta)

Sladkost – 18 (13,8 procenta)

Jakákoliv odměna potěší – 13 (10 procent)

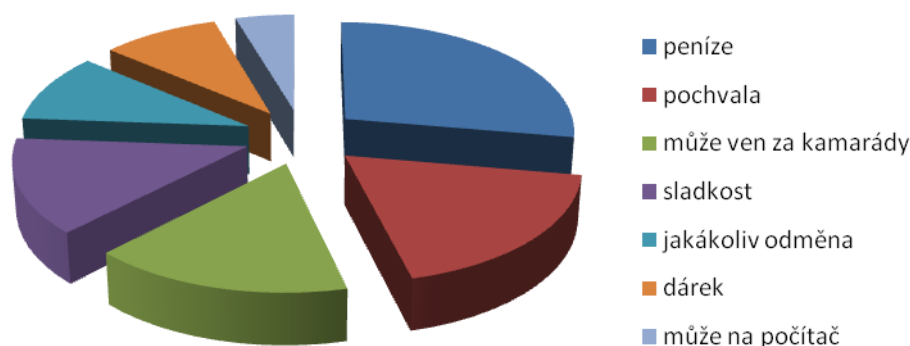
Dárek – 12 (9,2 procenta)

Může na počítač – 6 (4,6 procent)

Bez odpovědi – 15

Jednotlivé varianty jsou seřazeny od největšího podílu po nejnižší. Můžeme vidět, že děti v tomto případě preferují finanční ohodnocení před pochvalou a možností jít ven. Na tuto otázku neodpovědělo 15 dotázaných (nejsou proto zahrnuti v procentuálním vyjádření jednotlivých variant. Jako cílová skupina je u této konkrétní otázky vnímáno 130 dětí tedy počet po odpočtu dotazníků bez odpovědi. Graficky jsou odpovědi zachyceny níže.

Graf č. 8: Odpovědi na otázku „Jaká odměna tě nejvíc potěší?“

Zdroj: vlastní výzkum

Druhou otevřenou otázkou byl dotaz: „Jaký trest považuješ za spravedlivý?“. Ani v tomto případě nebyly vypsány všechny odpovědi a pro odstranění možného zkreslení bylo pracováno se 123 dotazníky (22 dotazníků bylo bez odpovědi na tuto otázku). Nejvíce volenou variantou byl zákaz počítače s 58 odpověďmi, následovala povinnost pomáhat s domácími pracemi s počtem 24 odpovědí. Ostatní odpovědi již byly zastoupeny výrazně méně a jejich konkrétní hodnoty je možné vidět níže. Překvapením určitě je počet 8 odpovědí, v nichž dotázané děti považují za spravedlivý trest dostat facku.

Zákaz počítače – 58 (47,2 procenta)

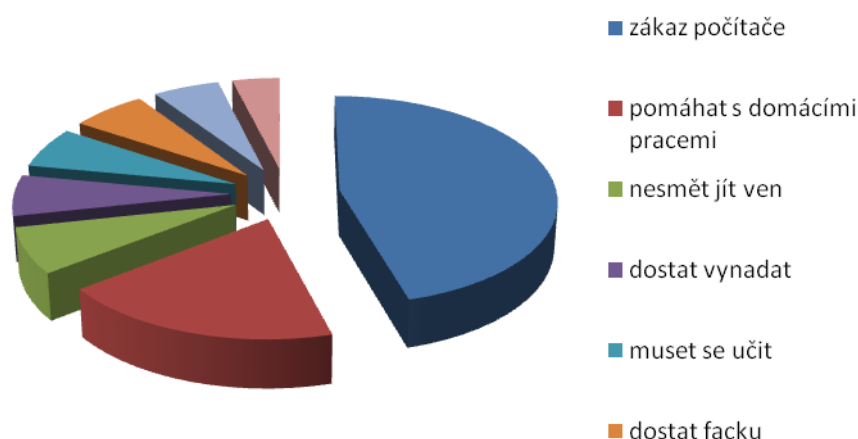
Muset pomáhat s domácími pracemi – 24 (19,5 procenta)

Dostat vynadat – 8 (6,5 procenta)

Nesmět jít ven – 9 (7,3 procenta)

Muset se učit – 8 (6,5 procenta)
 Nesmět se dívat na televizi – 7 (5,7 procenta)
 Dostat facku – 8 (6,5 procenta)
 Muset napravit chybu – 5 (4,1 procenta)
 Bez odpovědi – 22

Graf č. 9: Odpovědi na otázku „Jaký trest považuješ za spravedlivý?“

Zdroj: vlastní výzkum

Poslední otázka dotazníku byla ve znění: „Které tresty máš rád/a ze všeho nejméně?“. Největší počet odpovědí se týkal zákazu počítače. Konkrétně zákaz počítače označilo za nejméně oblíbený tresty 42 dotázaných dětí (32,6 procenta). Dalším neoblíbeným trestem je zákaz chození ven (21,7 procenta odpovědí) a nutnost pomáhat s domácími pracemi. Pomoc s domácími pracemi označilo za nejméně oblíbený trest 23 dotázaných (17,8 procenta). Ostatní odpovědi včetně jejich počtu a procentuálního podílu je možné vidět níže. Pro úplnost je třeba doplnit, že odpověď na tuto otázku chyběla v 16 dotaznících. Tyto dotazníky nebyly proto zahrnuty do statistického zpracování.

Zákaz počítače – 42 (32,6 procenta)
 Nesmět jít ven – 28 (21,7 procenta)
 Muset pomáhat s domácími pracemi – 23 (17,8 procenta)
 Zákazy obecně – 12 (9,3 procenta)

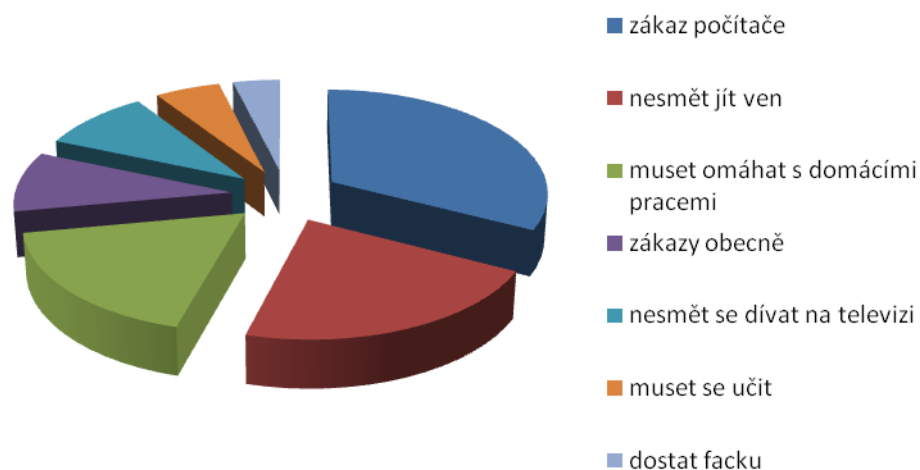
Nesmět se dívat na televizi – 12 (9,3 procenta)

Muset se učit – 7 (5,4 procenta)

Dostat facku – 5 (3,9 procenta)

Bez odpovědi – 16

Graf č. 10: Odpovědi na otázku „Které tresty máš rád/a ze všeho nejméně?“

Zdroj: vlastní výzkum

Za spravedlivý, přijatelný a současně nejméně oblíbený trest považovaly dotázané děti většinou zákaz oblíbené činnosti. Mezi tresty, které jsou v rodinách dotázaných využívány nejvíce, patří zákaz oblíbené činnosti (zábava na počítači, sledování televize, chození ven za kamarády) a příkaz činnosti neoblíbené (muset pomáhat s domácími pracemi, muset se učit).

ZÁVĚR

Hlavním předmětem zájmu této práce bylo zjištění, jaké konkrétní formy odměn a trestů jsou v praxi nejčastěji rodiči používány. Pozornost byla věnována rozlišení využívaných odměn a trestů dle pohlaví. Teoretická část práce byla zaměřena na uvedení nejdůležitějších odborných poznatků a vymezení pojmů, které se k řešené problematice vztahují. Byly uvedeny souvislosti výchovy a výchovných koncepcí. Byly vyjmenovány a vysvětleny výchovné styly v rodině. Dále byly definovány klíčové pojmy. Byla prezentována různá pojetí odměn a trestů. Ve shodě s literaturou byl vypracován dotazník, jehož výsledky byly uvedeny a okomentovány. Současně byly výstupy prezentovány v přehledných tabulkách a grafech.

K získání potřebných dat bylo použito dotazníkové šetření. Osloveni byli žáci druhého stupně pěti základních škol. Všichni dotazovaní byli ve věku od 12 do 14 let. Celkově se průzkumu zúčastnilo 145 dětí. Z tohoto počtu bylo 63 chlapců a 82 dívek. Prostřednictvím výzkumných otázek bylo zjišťováno, jaké odměny a tresty se ve společnosti vyskytují, s jakou četností a jak děti tyto odměny a tresty vnímají. Bylo poukázáno na shody a rozdíly v přístupu rodičů k výchově dívek a chlapců. Cíl práce, kterým bylo zjištění konkrétních forem používaných odměn a trestů, byl splněn. Pro hlubší a podrobnější analýzu zkoumaného problému by však byla zcela jistě vhodná práce většího rozsahu, než je obsah této bakalářská práce.

Věk od 12 do 14 let života, tedy věk cílové skupiny této práce, je vývojovou etapou, kdy je rodina a její vliv stále prioritní. Rodinné zázemí je vedle vrstevníků a školního zařízení tím hlavním a nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím vývoj mladého člověka. Zvolený výchovný styl a výchovné prostředky patří zcela jistě k nejvýznamnějším činitelům, které do života dítěte zasahují, působí na něj a utvářejí ho zásadním způsobem. Bezesporu se jedná o velmi citlivou psychologickou oblast. Nesprávně zvolený způsob odměňování a trestání může mladého jedince zásadním způsobem ovlivnit, pokřivit jeho žebříček hodnot a poznamenat celý jeho budoucí život. Používání tělesných trestů je zakázané legislativou. Práva a individualita dítěte jsou však ve výchovném procesu jednotlivých rodin vnímány různým způsobem.

Rodina je považována za primární socializační skupinu, která hraje v životě každého člověka velmi důležitou roli. Působení rodiny zasahuje dětství a dospívání, dvě nejtvrdnější období života. Rodina tvoří systém základního emocionálního zázemí. Jak dítě, tak dospělý v ní nachází zázemí, které působí jako opora a útočiště uprostřed každodenních starostí.

Informační zdroje:

- [1] BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha: Portál, 1999. 136 s. ISBN 80-7178-334-X.
- [2] CAMPBELL, J. R. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-516-4.
- [3] CLOUD, H., TOWNSEND, J. *Jak vychovat báječné děti?* Praha: Návrat domů, 2002. 190 s. ISBN 80-7255-049-7.
- [4] ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: nakladatelství Doplněk, 2000. 378 s. ISBN 80-7239-060-0.
- [5] ČÁP, J.: *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. 415 s. ISBN: 80-7066-534-3.
- [6] ČÁP, J.: *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV nakladatelství, 1996. 302 s. ISBN: 80-85866-15-3.
- [7] ČÁP, J.; MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN: 80-7178-463.
- [8] ELMANOVÁ, O. *Knihy pro dobré rodiče aneb nejlepší hobby – výchova vlastního dítěte*. Praha: Fortuna, 1998, 88 s. ISBN: 80-7168-530-5.
- [9] FUCHS, E. *Co dělá naše jednání dobrým? : Uvedení do etiky*. Jihlava: Mlýn, 2003. 171 s. ISBN 80-86498-03-4.
- [10] JŮVA, V., sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 2003. 91 s. ISBN 80-7315-062-X.
- [11] KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-253-X.
- [12] KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. 224 s. ISBN 978-80-247-2429-4.
- [13] KLIMEŠ, Jeroným. Jak raději (ne)trestat děti. *I.DNES.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-10-12]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/jak-radeji-ne-trestat-deti-09k-/zpr_archiv.aspx?c=A080612_094905_kavarna_bos>.
- [14] KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D., KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008, 286 s. ISBN: 978-80-904030-0-0.
- [15] LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN: 978-80-247-1284-0.

- [16] MATĚJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992.
- [17] MATĚJČEK, Z.: *Po dobrém nebo po zlém?*. Praha: Portál, 1994. 109 s. ISBN: 978-80-7367-270-6.
- [18] Metody a techniky sběru dat [online]. 2013, [cit. 2013-11-09]. Dostupné na WWW: <<http://management-marketingu.blogspot.cz/2010/09/8-metody-techniky-sberu-dat.html>>.
- [19] ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... : Informace a podněty pro pedagogickou práci žáky, kteří se chovají při výuce rušivě*. Praha: ISV, 2003. 170 s. ISBN 80-86642-18-6.
- [20] PAŘÍZEK, V. *Obecná pedagogika*. Praha: Univerzita Karlova, 1994. 71 s. ISBN 80-7066-339-1.
- [21] POSSE, R.; MELGOSA, J.: *Umění výchovy dítěte*, Praha 2003. Vydal Advent-Orion s.r.o. ISBN 80-7172-613-3
- [22] PROKOPOVÁ, J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 1999, 156 s. ISBN: 80-7178-319-6.
- [23] PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 324 s. ISBN: 80-7178-772-8.
- [24] SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole: Východiska a nové metody pro praxi*. Praha: Portál, 1999. 192 s. ISBN 80-7178-262-9.
- [25] STOJAN, M. *Přehled obecných pedagogických kategorií*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2002. 61 s. ISBN 80-7204-228-9.
- [26] STŘELEČEK, S.; BAKOŠOVÁ, Z.: *K metodám rodinné výchovy dětí*. In: Beránek, Jaroslav: *XV. Vědecké kolokvium o řízení osvojecího procesu*. Vyškov: VVŠPV, 1997. ISBN 80-7231-001-1.
- [27] STŘELEČEK, S.: *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998. 189 s. ISBN: 80-85931-63-3.
- [28] TOMÁŠEK, F. *Pedagogika: Úvod do pedagogické praxe pro vychovatele a rodiče*. Brno: Nibowaka, 1992. 350 s. ISBN 80-901294-0-4.
- [29] Typy výchovy [online]. 2013, [cit. 2013-12-08]. Dostupné na WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDchova>>.
- [30] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN: 80-7178-308-0.
- [31] VANĚK, J. *Obecná, ekonomická a informační etika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 252 s. ISBN 978-80-7357-504-5.

- [32] VANÍČKOVÁ, E. *Stop tělesným trestům*. Česká společnost na ochranu dětí – edice Růžová linka, 2004, 11 s. ISBN: 80-239-3442-2.
- [33] VANÍČKOVÁ, E.: *Tělesné tresty dětí: definice – popis – následky*. Praha: Grada, 2004.
- [34] VANÍČKOVÁ, E.: *Tělesné tresty ve výchově dětí*. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 38(4), s. 331-338, 2003.
- [35] VIŠŇOVSKÝ, L., KAČÁNI, V. a kol.: *Základy školskej pedagogiky*. Bratislava: Iris, 2001. 109 s. ISBN: 80-89019-25-4

Seznam grafů

Graf č. 1	Počty dotázaných dívek a chlapců
Graf č. 2	Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči z pohledu dívek
Graf č. 3	Který z rodičů je přísnější z pohledu dívek
Graf č. 4	Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči z pohledu chlapců
Graf č. 5	Který z rodičů je přísnější z pohledu chlapců
Graf č. 6	Rozdílnost v používání trestů mezi rodiči z pohledu chlapců a dívek celkem
Graf č. 7	Který z rodičů je přísnější z pohledu chlapců a dívek
Graf č. 8	Odpověď na otázku „Jaká odměna tě nejvíc potěší?“
Graf č. 9	Odpověď na otázku „Jaký trest považuješ za spravedlivý?“
Graf č. 10	Odpověď na otázku „Které tresty máš rád/a ze všeho nejméně?“

Seznam tabulek

Tabulka č. 1	Odměny dívek pokud se chovají hezky, jsou hodné nebo se jim něco povede
Tabulka č. 2	Odměny dívek v procentuálním vyjádření
Tabulka č. 3	Odměny chlapců pokud se chovají hezky, jsou hodní nebo se jim něco povede
Tabulka č. 4	Odměny chlapců v procentuálním vyjádření
Tabulka č. 5	Odměny chlapců a dívek pokud se chovají hezky, jsou hodní nebo se jim něco povede
Tabulka č. 6	Odměny chlapců a dívek v procentuálním vyjádření
Tabulka č. 7	Tresty dívek pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné
Tabulka č. 8	Tresty dívek v procentuálním vyjádření
Tabulka č. 9	Tresty chlapců pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné
Tabulka č. 10	Tresty chlapců v procentuálním vyjádření
Tabulka č. 11	Tresty chlapců a dívek pokud zlobí nebo provedou něco, co není správné
Tabulka č. 12	Tresty chlapců a dívek v procentuálním vyjádření

Příloha

Dotazník

Pohlaví: chlapec / dívka (škrtněte to, které se nehodí)

Třída:

Rok narození:

Přečtěte si, prosím, pozorně otázku a **zakroužkujte odpověď**, která odpovídá tomu, jak to chodí u Vás doma.

1. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, rodiče mě pochválí.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
2. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, dostanu doma nějakou sladkost.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
3. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, dostanu dárek.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
4. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, dostanu za to peníze.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
5. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, rodiče mě vezmou na pěkný výlet nebo do kina.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
6. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, můžu být déle venku.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
7. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, mohu s rodiči zůstat déle vzhůru.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas e) nikdy
8. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, maminka nebo tatínek mě obejmou a dá mi pusku.

- a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
9. Když se chovám hezky, jsem hodná (hodný) nebo se mi něco povede, rodiče si se mnou zahrají mou oblíbenou hru.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
10. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, musím pomáhat s domácími pracemi.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
11. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, rodiče se se mnou nebaví.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
12. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, dostanu doma pohlavek.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
13. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, rodiče na mě křičí.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
14. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, zakážou mi doma televizi, počítač nebo hraní.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
15. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, dostanu výprask.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
16. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, rodiče mi vysvětlují, co jsem udělal/a špatně.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy
17. Když zlobím nebo provedu něco, co není správné, nesmím chodit ven, za kamarády.
a) vždy b) velmi často c) často d) občas d) nikdy

Používají maminka i tatínek stejné tresty?

- a) ano b) ne

Z Tvých rodičů je přísnější:

- a) tatínek b) maminka c) oba jsou stejně přísní

Na následující otázky odpověz slovně.

- Jaká odměna tě nejvíce potěší?
- Jaký trest považuješ za spravedlivý?
- Které tresty jsou pro Tebe přijatelné?
- Které tresty máš rád/a ze všeho nejméně?